

Homopesää etsimässä

Homoseksuaalisuuden kokemus ja seksuaali-identiteetin rakentuminen 1960–1980-lukujen
Suomessa

Anni Kortetjärvi

Pro gradu -tutkielma

Filosofian maisteri, Suomen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2026

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Suomen historia

Anni Kortetjärvi

Homopesää etsimässä: Homoseksuaalisuuden kokemus ja seksuaali-identiteetin rakentuminen 1960–1980-lukujen Suomessa

66s, liitteet 4s

Tässä tutkimuksessa tarkastelen muistitietotutkimuksen ja postmodernin queer-tutkimuksen keinoin, kuinka homoseksuaalit kuvailevat elämänsä ja kokemuksiaan 1960–1980-lukujen Suomessa. Käsittelen sitä, miten ympäristön käsitykset ja hiljaisuus homoseksuaalisuuden aihepiirin ympärillä vaikuttivat heidän elämänsä ja heidän seksuaali-identiteettinsä rakentumiseen aikana, jolloin homoseksuaalit olivat yhteiskunnan silmissä rikollisia, syntisiä tai sairaita. Tutkimus tarjoaa ikkunan heidän elämänsä aikana, jolloin laki, lääketiede ja yhteisön sosiaalinen kontrolli rajasivat ja rajoittivat homoseksuaalisuutta.

Sotien jälkeinen sukupolvi on kasvanut homoseksuaalisuuden kulttuurista asemaa ravistelleen murroksen keskellä, mutta aikalaiskuvauksia on säilynyt verrattain vähän.

Aikalaiskokemusten kerääminen on erityisen tärkeää nyt, kun se on vielä mahdollista.

Tutkimusta varten toteutin kaksi teemahaastattelua homoseksuaaliksi itsensä määrittävien miesten kanssa. Lisäksi käytin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran järjestämien *Homoseksuaalisuus-* ja *Sateenkaarinuorena nyt ja ennen*-kyselyiden, sekä Mummolaakson vuoden 2018 kirjoituskilpailun arkistomateriaaleja.

Tutkimuksessa ilmenee, että muistelijoiden identiteetti on kehittynyt suhteessa heidän yhteisönsä kollektiiviseen muistiin. He konstruoivat omaa menneisyyttä osana sateenkaariyhteisön historiaa jaettujen kokemusten ja nykypäivän tietojen kautta. Esiin nousee myös aiheita, kuten kokemukset aidsista sekä sateenkaariyhteisön sisäisestä turvattomuudesta, joita suomalaisessa historian tutkimuksessa ei juurikaan ole tutkittu muistitiedon avulla. Nostan esiin lähihistorian muistitietoaineistoon liittyviä eettisiä ongelmia, jotka vaikeuttavat arkojen aiheiden tutkimusta.

Vaikka sateenkaarihistorian tutkiminen on lisääntynyt, montaa merkittävää aihetta on tutkittu suhteellisen vähän. Tämä tutkimus on askel niiden laajempaan käsittelyyn historian tutkimuksessa, mutta tilaa ja tarvetta muistitiedon keräämiselle, ja syrjään jääneiden aiheiden laajemmalle tarkastelulle on edelleen.

Avainsanat: homoseksuaalisuus, queer-tutkimus, muistitieto, teemahaastattelut

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Aineisto	5
1.2	Teoreettiset lähtökohdat ja aiempi tutkimus	9
1.3	Etiikka ja tutkimuksen homoseksuaali	14
2	Sanattomuus	17
2.1	Kulttuuriset käsitykset homoseksuaalisuudesta	17
2.2	Piiloteltu seksuaalisuus	21
2.3	Homoksi synnyttään ja kasvetaan	28
3	Pienet on piirit	33
3.1	Kirjeenvaihtoa ja saunailtoja	33
3.2	Homojen paratiisimaiden jäljillä	38
3.3	Hyväksikäyttö ja stigma	40
4	Vapaus	45
4.1	Laillistaminen ja sairausleiman poistaminen	45
4.2	Aids ja uusi sairausleima	50
4.3	Vihdoin ulkona?	53
5	Lopuksi	58
	Lähteet	61
	Liitteet	65
	Liite 1. Otsikko	65
	Liite 2. Otsikko	65

1 Johdanto

Olin kerran kuullut toisessa huoneessa isän ja äidin keskustelusta pätkän jossa äiti kertoi yllättäneensä porttikongissa kaksi naista kiihkeästi suutelemassa ja isä kommentoi sitä että olivatkohan he niitä lesbolaisia. En osannut kuitenkaan yhdistää näitä naisia mitenkään itseeni. Tajusin kyllä että tunteeni oli erilaista ja että sitä pitäisi salailla. En muista enää kumpi oli isompi syy salailuun, se että minulla oli intiimi suhde vai se että tämä intiimi suhde oli kahden tytön välillä.¹

Näin nimimerkki Lizaki kuvaili teini-iän kokemuksiinsa lesboudesta 1960-luvun lopulta. Hänen vanhemmilleen ”lesbolaisuus” vaikutti olevan vieras tai etäinen asia; vaikka keskustelu homoseksuaalisuudesta oli 1950- ja 1960-luvuilla yleistynyt, sitä käytiin edelleen rajoitetusti. Kiinnostavaa on myös kirjoittajan oma kokemus siitä, ettei omasta seksuaalisuudesta tulisi puhua ääneen, vaikka hänen vanhemmillaan ei suoranaisesti ollut asiasta mitään negatiivista sanottavaa. Lizakin kuvauksessa nousee esiin monta aikakaudelle tyypillistä teemaa, mutta merkittävien niistä on vaikeneminen.

Lizakin kokemus ei ole ainoa laatuaan. Seksuaalivähemmistöjen muisteluissa toistuvat paitsi aihepiiriin liittyvä tietämättömyys ja puhumattomuus, myös heidän oma sisäänrakentunut ”tietonsa” siitä, ettei asiasta saisi puhua. Lapset ja nuoret piilottelevat ihastuksiaan ja tukahduttavat uteliaisuutensa ymmärtämättä, mikä heissä on ”vialla”. Aikuisina he jatkavat salailua – esittävät olevansa vain kämppeiksi kaupungissa tai matkustavat ympäri Eurooppaa paikkoihin, joissa samasta sukupuolesta pitämiseen ei suhtauduta sairautena, eikä kukaan tuttu kävele heitä vastaan kaupungin yöelämässä.

Tutkin homoseksuaalien elämää ja kokemusta omasta seksuaalisuudestaan 1960–1980-lukujen Suomessa muistitietotutkimuksen keinoin. Keskeinen teema on, miten ympäristön käsitykset ja hiljaisuus vaikuttivat heidän elämäänsä ja heidän seksuaali-identiteettinsä rakentumiseen. Millä tavoin he ilmaisivat ja kokivat omaa seksuaalisuuttaan aikana, jolloin he olivat yhteiskunnan silmissä rikollisia, syntisiä tai sairaita? Tutkimukseni rakentuu kahden tätä tutkimusta varten haastatellun homomiehen sekä arkistoista kerätyn muisteluaineiston ympärille.

Aikarajaus tarjoaa ikkunan homoseksuaalien elämään ja kokemuksiin maailmassa, jossa heidän oikeutensa sekä mahdollisuudet oman seksuaalisuutensa ilmaisemiseen ja kokemiseen hiljalleen lisääntyivät. Samaa sukupuolta olevien välinen haureus poistui Suomen rikoslaista

---

¹ Nimimerkki Lizaki, Mummolaakson kirjoituskilpailu 2018.

1971, oltuaan kielletty vuodesta 1889 lähtien.² Suomen sairausluokituksesta homoseksuaalisuus poistui vuonna 1981. Yhteiskunnallisista muutoksista huolimatta asenteet kuitenkin muuttuivat hitaasti, ja 1980-luvun maailmanlaajuinen aids-epidemia synnytti uuden homoseksuaalisuuteen liittyvän sairausleiman.

Samansukupuolisten suhteiden historiaa on vaikea käsitellä törmäämättä hiljaisuuden läsnäoloon. Kristilliseen perinteeseen nojaavassa suomalaisessa kulttuurissa on nähty parhaaksi vaieta homoseksuaalisuudesta.³ Jos siitä ei puhuta, sitä ei ole olemassa - ainakaan omassa, normaalissa elämänpiirissä. Tutkimani henkilöt elivät aikana, jolloin monella heistä ei nuoruudessaan ollut minkäänlaista tietoutta homoseksuaalisuudesta.

Kulttuurisen hiljaisuuden lisäksi seksuaalivähemmistöjä on myös vaiennettu. Oman homoseksuaalisuuden tuominen julki saattoi johtaa rikostuomioon tai psykiatriseen hoitoon, mutta myös oman yhteisön ja lähipiirin tuomioon tai syrjintään, esimerkiksi ongelmiin työpaikalla tai pahoinpitelyihin. Asiasta vaikenemalla oli mahdollista pitää itsensä, ja joskus myös lähipiirinsä, turvassa avoimuuden negatiivisilta seurauksilta.

Tieto lisääntyi dekriminialisoinnin ja ensimmäisten etujärjestöjen perustamisen myötä.⁴ Lisääntyneen lehtikirjoittamisen ja järjestöjen tekemän valistustyön myötä haastateltavilleni avautui mahdollisuuksia tavata muita homoseksuaaleja ja hakea seuraa, mikä tapahtui edelleen oman arkisen elämänpiirin ulkopuolella. Pitkään jatkunut yleinen paheksunta homoseksuaalisuutta kohtaan johti siihen, että monella nuoruusajan suhteita leimasi niiden lyhyt kesto ja vaara joutua hyväksikäytön uhriksi.

1.1 Aineisto

Tutkielman aineisto muodostuu kokoelmasta erilaisia muistitietolähteitä. Työn keskiössä on kaksi tutkimusta varten toteutettua homoseksuaaliksi identifioituvan miehen henkilöhaastattelua. Haastateltavat – Hannu (s. 1940–1950-lukujen vaihteessa) ja Juha (s. 1960-luvulla) – jakavat keskenään samankaltaisia kokemuksia ja vaiheita elämässään. Molemmat viettivät lapsuutensa maaseudulla tai pienissä kaupungeissa, kokivat lapsena erilaisuuden tunnetta, matkustivat paljon, muuttivat lopulta pääkaupunkiseudulle ja päätyivät

---

² Rikoslaki 20:12,1 1889/189.

³ Kaartinen 2018, 18.

⁴ Toisen säteen ryhmä 1967, Psyke ry 1968, Seta ry 1974.

osaksi seksuaalivähemmistöjen yhteisöä. Kumpikin haastattelu on kestoaltaan noin 1 tunti ja 20 minuuttia.

Haastattelujen metodiksi valikoitui strukturoidun kyselylomakkeen ja avoimen haastattelun väliin asettava teemahaastattelu. Teemahaastattelussa tutkija luo esitietojensa pohjalta tiettyyn aihepiiriin, teemaan, keskittyvän kysymysrunгон. Haastattelussa se pyritään käymään kokonaisuudessaan läpi, ja on tutkijan vastuulla varmistaa, että samat aiheet käsitellään jokaisessa haastattelussa. Tilanne itsessään on keskustelunomainen ja aiheet painottuvat eri tavoin niiden riippuen niiden merkityksellisyydestä haastateltavalle.⁵

Teemahaastattelu näyttäytyy sopivana metodina piilossa olevan, marginaalisen aiheen tutkimiseen. Kevyen haastattelurungon ansiosta haastateltavalla on vapaus valikoida keskusteluun hänelle merkityksellisiä aiheita ja kuljettaa kertomusta. Näin tutkija saa vastauksia ja tietoa toivomastaan aiheesta, mutta haastateltava itse voi painottaa asioita, jotka hän kokee tärkeiksi. Esimerkiksi Hannu puhui enemmän aidsista ja järjestötoiminnasta, ja Juha keskittyi enemmän ulkomaanmatkoihin. Haastattelussa esiin saattaa tulla myös sellaisia asioita, joita tutkija ei ole huomioinut rakentaessaan runkoa. Omassa tutkimuksessani tämä johti esimerkiksi aids-tematiikan käsittelyyn ja tutkimuksen aikarajauksen laajentamiseen.

Alkuperäisen suunnitelman mukaan haastatteluja oli tarkoitus järjestää enemmän. Toteutuneiden haastattelujen jälkeen Suomeen julistettiin poikkeustila koronapandemian vuoksi, jolloin haastattelujen järjestämisestä erityisesti vanhempien informanttien kanssa tuli vaikeaa ja riskialtista. Vastapainona sisällytin tutkielman aineistoon laajemmin kirjallista muistitietoaineistoa, joiden kautta pyrin sekä laajentamaan tutkielmassa tarkasteltujen kokemuksien kirjoa ja käsittelemään taustalla vaikuttavaa yhteiskunnallista kontekstia.

Otin tutkielmaa varten yhteyttä useaan seksuaalivähemmistöjen järjestöön ja alajärjestöön sekä julkaisin ilmoituksia aiheeseen liittyvissä Facebook-ryhmissä. Haastateltavien löytäminen tutkimusta varten osoittautui vaikeaksi: haku johti lopulta vain kahteen yhteydenottoon. Molemmat haastateltavat järjestyivät saman, Setalle tehdyn ilmoituksen avulla.

Haastateltavien löytämisen vaikeus on noussut esiin myös muissa homoseksuaalisuuteen liittyvissä tutkimuksissa. Esimerkiksi Tuula Juvonen käsittelee aihetta

---

⁵ Salasuo 2015, 169.

väitöskirjatutkimuksessaan *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Hän nostaa esiin, että osa ihmisistä kokee aiheesta puhumisen vaikeaksi, kokemuksensa mitättömiksi tai nuoren, oman yhteisönsä ulkopuolisen naistutkijan etäiseksi.⁶ Mikäli koronapandemia ei olisi rajoittanut haastattelujen järjestämistä, lisää haastateltavia olisi voinut etsiä tekemällä aktiivisempaa yhteistyötä järjestöjen kanssa tai Juvosen tapaan ottamalla yhteyttä haastateltavien tuntemiin henkilöihin.

Toinen lähdekokonaisuus koostuu eri yhteisöjen ja arkistojen kokoamista kirjallisista muisteluaineistoista. Hyödynnän kahden Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) muistitietokyselyn vastauksia vuosilta 1993 ja 2014. Hyödynsin kymmentä vastausta molemmista keruista, sekä yhtä vastausta lesbo- ja bi-naisten yhteisön Mummolaakson kirjutuskilpailusta vuodelta 2018. Yhteensä muistelijoita koko tutkimuksessa on siis 23 (lista kaikista muistelijoista Liite 1. Muistelijoiden tiedot).

Homoseksuaalisuuteen liittyviä asenteita ja kulttuurisia käsityksiä taustoittaa SKS:n ja tutkija Jan Löfströmin vuonna 1993 toteuttama *Homoseksuaalisuus*-kysely. Kyselyn vastaajakunta on huomattavan iäkästä, ja moni vastaus asettuu ajallisesti 1930–1950-luvuille. Tätä tutkimusta varten olen valikoinut aineistosta vastauksia, jotka asettuvat vastaajan iän tai vastaustekstissä mainittujen aikamääreiden perusteella 1960–1980-luvuille, tai jotka oleellisella tavalla kuvaavat edeltävien sukupolvien käsityksiä homoseksuaalisuudesta 1960-luvulle siirryttäessä.

Homoseksuaalisuus-kysely eroaa muista käytetyistä kirjallisista aineistoista siinä, ettei se pyrkinyt kartoittamaan homoseksuaalien omia kokemuksia, vaan ihmisten muistikuvia homoista sekä siitä, milloin he olivat ensimmäisen kerran tutustuneet sanaan “homo”. Kyselyn vastaajat eivät kerro kuuluvansa seksuaalivähemmistöön, ja harva heistä ilmaisee henkilökohtaisesti tuntevansa seksuaalivähemmistöjen edustajia. Omakohtaisten kokemusten sijaan kyselyssä nousevat esiin vastaajien käsitykset muiden ihmisten homoseksuaalisuudesta tai homoseksuaaleille tyypillisestä käytöksestä. Vastaajat saattavat esimerkiksi olettaa tuntemiensa ja tapaamiensa ihmisten seksuaalisuuden ilman, että sitä on heille varmistettu. Tästä syystä kyseinen aineisto on otollinen tapa tarkastella homoseksuaalisuuteen liittyviä käsityksiä, oletuksia, asenteita ja stereotyyppioita. Aineiston vastaajat ovat vanhempia kuin

---

⁶ Juvonen 2002, 57–58

omakohtaisen homoseksuaalisuuden muistelijat, ja valtaosa niistä vastaajista joiden tekstejä käytin tutkielmassa on syntynyt 1920–1940-luvuilla.

Homoseksuaalien omakohtaisia kokemuksia tuo esiin *Sateenkaarinuorena nyt ja ennen* -kysely, joka toteutettiin yhteistyössä Seta ry:n ja Nuorisotutkimusseuran kanssa vuonna 2014. Kyselyyn vastanneista suurin osa on syntynyt 1980–1990-luvuilla, mutta mukana on myös jonkin verran vastaajia, joiden nuoruuden kokemukset asettuvat 1960–1980-luvuille. Tämän tutkielman aineistoon sopivat vastaukset on valikoitu vastaajan iän tai tekstissä esiin nousevien ajoitusten perusteella.

Kysely keskittyy seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuoruusajan kokemuksiin. Samalla ne luovat myös kokonaisvaltaisemman kuvan kamppailusta oman identiteetin kanssa, sillä monessa vastauksessa nousevat esiin kokemukset sisäisistä ristiriidoista. Lisäksi kysely mahdollistaa naisäänien tuomisen mukaan tutkimuksen aineistoon.

Lähdeaineistot ohjaavat tutkimuksen alueellista keskittymistä. Materiaalissa korostuu pääkaupunkiseutu: Helsinki oli monien järjestöjen päätoimipaikka, ja myös valtakunnallinen lehdistö keskittyi raportoimaan Helsingin tapahtumia. Helsingin homokulttuuri veti seksuaalivähemmistöjä puoleensa, ja erityisesti Etelä-Suomessa asuvat joko vierailivat usein Helsingissä tai muuttivat sinne asumaan.

Vaikka Suomessa maantieteellisten erojen aiheuttamia eroja seksuaalisuuden edellytyksille onkin tutkittu jonkin verran, suurkaupunkeihin keskittyvän tutkimuksen yleistäminen totuudeksi kansallisesta historiasta on usein ollut ongelma homo- ja lesbohistoriassa.⁷ Tämä asettaa tutkimukseni mielenkiintoiseen saumakohtaan: muistelihoissa ei juuri ole pääkaupunkiseudulla syntyneitä. He vievät sinne maaseudulla ja pienemmissä kaupungeissa opitut asenteet ja näkemykset itsestä, ja laajempi yhteisö on heidän tavoitettavissaan vasta myöhemmällä iällä. Vaikka aikuisiän kokemuksissa korostuu Helsingin tarjoamat mahdollisuudet, tutkimus ei tavoita niitä, jotka ovat syntyneet niiden äärellä.

Tutkimuskutsujen levitystapa ja kohdentaminen on rajannut aineiston vastaajia. Haastatteluaineiston kohdalla tämä näkyi haastattelukutsuihin tarttuneiden ihmisten vähäisessä määrässä. Tämä voi kertoa kyseisen ikäpolven homoseksuaalien haluttomuudesta käsitellä seksuaalisuuttaan tutkijan haastattelussa, mutta toisaalta myös siitä, etteivät

---

⁷ Juvonen 2002, 20–21.

potentiaaliset vastaajat mieltäneet kokemuksiaan tarpeeksi merkittäviksi. Kirjallisiin kyselyihin vastaaminen on luultavasti helpompaa, koska silloin kokemuksista voi kirjoittaa lyhyesti ja täysin anonymisti.

Kutsun saavuttaminen vaati myös läsnäoloa jossakin seksuaalivähemmistöjen yhteisössä – oli sitten kyseessä Facebook-ryhmä tai Setan tiedotuskanavat. Tämä puolestaan vaatii halua olla läsnä, vähintään digitaalisesti, sateenkaari-identiteetin ympärille rakentuneissa sosiaalisissa piireissä. Mahdollisten vastaajien ulkopuolelle rajautui siis joukko sellaisia homoseksuaaleja, jotka ovat pysyttäytyneet näiden yhteisöjen ulkopuolella. Tutkimusta varten haastatellut miehet kokivat, pohtivat ja rakensivat omaa seksuaalisuuttaan aktiivisesti, ja elivät homoseksuaalia elämää. Kirjoituskilpailuihin tarttuminen on ollut helpompaa, sillä niitä on levittänyt myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Haastattelujen ohella myös kirjallisessa aineistossa painottuvat homomiesten kokemukset. Tämä on aihetta käsittelevien tutkimuksien tyypillinen haaste, sillä lesbo- ja bi-naisten kokemuksia on kerätty ja tutkittu vähemmän. Naisääniä ja -kokemuksia on pyritty tuomaan mukaan *Sateenkaarinuorena ennen ja nyt* -kyselyn sekä Mummolaakson kirjoituskilpailuvastauksen kautta.

1.2 Teoreettiset lähtökohdat ja aiempi tutkimus

Käytän tutkimukseni metodisena perustana muistitietotutkimusta ja postmodernia queer-historiaa. Muistitietotutkimus pohjautuu *oral historyyn* eli suulliseen historiaan ja sen tutkimukseen. Perinteisesti tutkimuskohteena on ollut nimenomaan puhuttu aineisto, ja alan piirissä on väitelty siitä, kuuluuko sen alle laskea myös muu muistitieto. Suomessa on kansainvälisestä tiedeyhteisöstä poiketen puhuttu nimenomaan muistitiedosta ja sen tutkimuksesta, jolloin siihen luetaan mukaan myös kirjoitettu aineisto.⁸

Jorma Kalelan mukaan muistitietotutkimuksella on kaksi päämäärää. Tutkija pyrkii välittämään kertojan kokemukset, ja niistä mahdollisesti syntyvän uuden tiedon historiasta. Samaan aikaan tutkimuksen kohteena on kertojan tapa jäsentää menneisyyden tapahtumia ja omaa elämäänsä.⁹ Seksuaalisuus on aiheena yksityinen ja henkilökohtainen, joten muistitietotutkimus on otollinen metodi avaamaan aihetta. Tutkimuksen aineistossa muistellaan vuosikymmenten takaisia tapahtumia, kokemuksia ja tunteita. Muistelijat

---

⁸ Teräs 2000, 360–361.

⁹ Kalela 2006, 84–85.

todennäköisesti muistavat parhaiten sellaiset asiat, jotka he ovat kokeneet omalle elämälleen merkityksellisinä - eivätkä välttämättä täysin sellaisina, kuin ne tapahtuivat. On tärkeää erotella toisistaan se, mikä on yleisesti faktatietoa ja minkä kertoja itse kokee todeksi sekä pohtia, miksi tietyt kokemukset ja tarkat kuvaukset yksittäisistä tapahtumista muistuvat mieleen vielä vuosikymmenien jälkeen.

Muistitietotutkimuksen ongelmaksi on usein nostettu tiedon epäluotettavuus ja etäisyys todellisuudesta. Suullista historiaa tutkinut Alessandro Portelli kuitenkin toteaa, että tämä ongelma on läsnä myös monia kirjallisia lähteitä tulkitessa, eikä tiedon välitystapa välttämättä kerro suoraan sen todenmukaisuudesta. Muistin kyky tulkita ja jäsenellä tapahtumia ja omaa elämää voi olla tutkijalle yhtä arvokasta kuin tiukkoihin faktoihin pohjautuva kirjallinen kuvaus.¹⁰

Muistitietoaineisto ei ole vain muistelijan kertomus tapahtuneesta. Tutkija tai kyselyn laatija sekä muistitiedon kertoja luovat aineiston yhteistyössä toistensa kanssa.¹¹ Tutkijan kysymyksenasettelu, käytös ja reaktiot vaikuttavat siihen, mistä muistelija kertoo minäkin hetkenä ja minkä verran. Muistitieto on näin ollen myös tutkijan itsensä tuottamaa ja ohjaamaa, ja hän on merkittävä tekijä sen tuottamisessa. Itse toteuttamieni haastattelujen sisältö on suunnattu vastaamaan juuri tätä tutkimusta varten asetettuihin kysymyksiin, jolloin aineistosta voi jäädä uupumaan keskeistä mutta tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun ulkopuolelle jäävää tietoa.

Vaikka haastatteluja on vain kaksi, niiden avulla voi päästä syvälle yksittäisten haastateltavien kokemusmaailmaan. Tutkielmassa vertaan niissä esiintyviä kokemuksia, muistoja ja tietoja muuhun muistitietoaineistoon, ja etsin eri kokemuskuvauksien välisiä yhtäläisyyksiä ja eroja. Muistitiedossa ei ole oleellista faktat, vaan omakohtainen kokemus ja tulkinta menneestä. Tarkoituksena ei ole yleistää yksilön kokemuksia kollektiiviseksi totuudeksi. Seksuaalisuuden kokemukset ovat yksilöllisiä, ja niihin ovat vaikuttaneet esimerkiksi asuinpaikka, perhe ja oma sukupuoli. On todennäköistä, että tutkimuksen tulokset – tai vähintään sen painopisteet – olisivat erilaiset, jos olisin haastatellut eri henkilöitä tai jos haastattelu olisi toteutettu toisena ajankohtana.

---

¹⁰ Portelli 2006, 57–58.

¹¹ Portelli 2006, 60–61.

Haastatteluissa korostui vuosikymmenien aikana saatu tieto seksuaalisuudesta, homoseksuaalien oikeuksista, sekä elämän aikana tehty itsetutkiskelu. Molemmat haastateltavat selittivät menneisyyttään nykyisten tietojensa pohjalta, ja arvioivat päätöksiä, tunteita ja yhteiskuntaa niiden perusteella. Erityisesti aiheessa, joka on ollut näkyvä osa nykypäivän poliittista keskustelua kertomukseen voi vaikuttaa myös se, minkä he itse kokevat tiedoksi, joka on tärkeä välittää myöhemmille sukupolville.

Postmoderni queer-tutkimus kyseenalaistaa käsitykset sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Sen pohjana on Michel Foucault'n *Seksuaalisuuden historiassa* esittämä näkemys siitä, että seksuaalisuus on kulttuurisidonnaista, ja rakentuu vallalla olevien diskurssien seurauksena. Seksuaalivähemmistöjä tutkitaan siis ennen kaikkea puhetapojen ja käsitysten konstruktion näkökulmasta, ja tutkimuksen keskiössä on homoseksuaalisuuden tuottamisen problematiikka. Se kyseenalaistaa heteroseksuaalisuuden perustavanlaatuisen luonnollisuuden ja identiteettien essentialismin: koska ne ovat vallan ja diskurssin tuottamia, ne ovat myös muuttuvia.¹²

Postmodernin queer-historian osalta painotan ennen kaikkea suomalaisten historiantutkijoiden tapaa käsitellä sateenkaarevia aiheita. Kotimainen metodologia on kehittynyt osana kansainvälistä queer-tutkimuksen jatkumoa, mutta huomioi suomalaisen yhteiskunnan ja historiantutkimuksen erityispiirteet. Esimerkiksi Yhdysvalloissa tutkimus korostaa Stonewallin mellakoiden sankaritarinaa, jonka jälkeen avoimesta homoseksuaalisuudesta on tullut mahdollista.¹³ Suomessa ei ole ollut vastaavaa suurta ja näkyvää käännekohtaa homoseksuaalien historiassa. Näin ollen asenteiden muutos ja homoseksuaalisuuden nousu julkisuuteen ovat tapahtuneet hitaammin.

Merkittävää suomalaisessa queer-tutkimuksessa on myös sen verrattainen tuoreus akateemisena tutkimusaiheena. Homo- ja lesbotutkimus on vakiintunut vasta 1990-luvulla, eli sen jälkeen, kun queer-teoria on kehitetty. Tämän vuoksi Suomessa ei ole ollut tarvetta purkaa tai kritisoida vanhaa tutkimusperinnettä – sitä ei yksinkertaisesti ole ollut.¹⁴ Kotimainen tutkimuskenttä on ollut pitkään kapea, minkä vuoksi käyttämäni kirjallisuus painottuu erityisen voimakkaasti muutamaaan kotimaiseen tutkijaan: Sandra Hagmaniin, Tuula Juvoseen

---

¹² Juvonen, 2002, 26–32.

¹³ Juvonen 2002, 21–22.

¹⁴ Taavetti 2018, 102.

ja Riikka Taavettiin, joista etenkin kaksi jälkimmäistä ovat olleet merkittäviä tutkimuskentän rakentajia ja keskustelijoita.

Teoksessaan *Seitsemän kummaa veljestä: Kertomuksia suomalaisen homoseksuaalisuuden historiasta* Sandra Hagman on tutkinut suomalaisen homoseksuaalisuuden rakentumista ja yhteiskunnallisen aseman kehitystä seitsemän eri miehen kokemusten kautta, joista jokainen on tuomittu miesten välisestä haureudesta. Aineistonaan Hagman käyttää pääasiassa oikeuden asiakirjoja. Suomessa oikeuspöytäkirjat ovat olleet merkittävä lähde tutkijoille, sillä niiden kautta pääsee käsiksi paitsi syytettyjen kokemuksiin, myös vallalla olleisiin käsityksiin homoseksuaalisuudesta. Niiden avulla on pystytty tutkimaan myös naisia, kuten Antu Sorainen teki oikeustieteen väitöskirjassaan, *Rikollisia sattumalta? Naisten keskinäistä haureutta koskevat oikeudenkäynnit 1950-luvun Itä-Suomessa*.

Tuula Juvosen väitöskirja *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia* käsittelee homoseksuaalisuutta sodanjälkeisessä Suomessa, painottuen 1950–1960-lukujen Tampereelle, ja hyödyntää Juvosen keräämää muistitieto- ja haastatteluaineistoa. Laajan aineiston ja queer-tutkimukseen perehtyneisyyden avulla teos tarjoaa pohjaa homoseksuaalisuuden tarkastelulle laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tämän lisäksi Juvonen on tutkinut homoseksuaaleista käytyä poliittista keskustelua teoksessaan *Kaapista kaapin päälle – homoseksuaaliset ihmiset ja heidän oikeutensa edustuksellisessa politiikassa*, joka kattaa ajan välillä 1960–2000.

Riikka Taavetilta olen käyttänyt useampaa artikkelia ja teosta. Kahteen aiempaan tutkijaan verrattuna hänen tutkimuksissaan välittyy ennen kaikkea keskustelu queer-teorian ja historiantutkimuksen välillä, sekä niiden metodologioiden yhteensovittaminen. Suomessa tutkimus on ollut verrattain monitieteistä, painottuen yhteiskuntatieteisiin ja sukupuolentutkimukseen, joten aiheen analysointi juuri historiantutkimuksen tieteellisiä konventioita hyödyntäen on suhteessa tuoretta. Omalle tutkimukselleni otollista on, että Taavetti on erikoistunut juuri muistitietotutkimukseen, joten olen nojannut hänen ajatuksiinsa pohtiessani tutkimukseni anakronistisuutta ja eettisiä lähtökohtia.

Postmodernien queer-tutkijoiden lisäksi viittaan myös varhaisempaan Suomea käsittelevään tutkimukseen: erityisesti Olli Stålströmiin, sekä useaan kirjoittajaan vuonna 1984 julkaistussa kokoelmateoksessa *Rakkauten monet kasvot: homoseksuaalisesta rakkaudesta, ihmisoikeuksista ja vapautumisesta*. Teoksen artikkelit taustoittavat homoseksuaalien asemaa ja kokemuksia, sekä tieteellisiä näkökulmia vanhempaan homoseksuaalisuuden tutkimukseen. Aihe ei siis ole kokonaisuudessaan ilmestynyt suomalaiseen tutkimuskenttään vasta 1990-

luvulla, vaan yksittäiset, erityisesti dekriminalisointia ja sairausleiman poistamista puoltaneet tutkijat, ovat tarttuneet siihen jo aiemmin.

Suomessa queer-tutkimus kehittyy jatkuvasti. Jo yksin Turun yliopistossa on useita tutkijoita, väitöskirjatutkijoita ja monitieteellisiä tutkimushankkeita, joiden tutkimuksellinen painopiste on queereissä aiheissa.¹⁵ *Historiallisessa Aikakauskirjassa* käytiin vuosina 2021–2022 suomalaisen queer-tutkimuksen kehitykselle olennaista keskustelua seksuaalisuuden tutkimuksesta historian alalla. Tuula Juvonen kritisoi suomalaisia tutkijoita liiallisesta varovaisuudesta tarttua aiheeseen, ja totesi homoseksuaalisuuden tutkimuksen jääneen “homojen hommaksi”.¹⁶ Vastauksena Rose-Marie Peake ja Saara Hilpinen kirjoittivat puheenvuoron, jossa he kannustivat historioitsijoita päästämään irti liiallisesta ylivarovaisuudesta tulkintojen esittämisessä.¹⁷ He tarttuivat erityisesti Maartit Leskelä-Kärjen tuotantoon. Leskelä-Kärki puolestaan vastasi kirjoittamalla, miten liiallisen väittävä ja totuuksia hakeva tutkimus toisen elämästä - joka on lähtökohtaisesti aina eettisesti ongelmallista - voi tehdä tutkimuksesta nykyajan poliittisten tavoitteiden välineen.¹⁸

Keskustelun innoittamana Peake ja Hilpinen julkaisivat *Historiallisessa Aikakauskirjassa* artikkelin, jossa he tutkivat 1800-luvun aineistoja niin kutsutun queerin katseen (“queer eye”) avulla. Kyseisessä lähestymistavassa “queer” toimii käsitteenä, joka mahdollistaa aineiston romanttiseksi seksuaalisen sävyn tarkastelun ilman, että aikalaisten sukupuoli- ja seksuaali-identiteettiä pyritään määrittelemään modernin terminologian ja modernien käsityksien ehdoilla. Vastaavaan ajatukseen ovat päätyneet myös muut tutkijat: queer-historiantutkimus jää todella rajoittuneeksi, jos sitä tehdään vain itsensä queeriksi määritteleviltä henkilöiltä tai aktivismiliikkeiltä kerätyn muistitietotutkimuksen avulla. Käyty keskustelu ja sen esiin tuomat uudet tavat käsitellä homoseksuaalisuutta kertovat, että Juvosen vuonna 2020 kaipaama historiantutkimuksen kentän monipuolistuminen on selkeästi tapahtunut.¹⁹

Vaikka Queer-tutkimuksen kehitys ja yleistyminen on yksinomaan positiivinen ilmiö, mutta se on myös tuottanut ongelmia tutkimukselleni. Kun aloitin työskentelyn, Suomessa historian alalla queer-tutkimusta teki pieni, rajattu piiri, ja opinnäytetöitä oli tekeillä vain muutamia.

---

¹⁵ Esimerkiksi Riikka Taavetti (VTT, yliopistonlehtori) Jean Lukkarinen (FM, väitöskirjatutkija), Lotta Kähkönen (dosentti, FT) ja Varpu Alasuutari (FM, väitöskirjatutkija).

¹⁶ Juvonen, 2021, 66–67.

¹⁷ Peake & Hilpinen 2022a, 98–102.

¹⁸ Leskelä-Kärki 2022, 222–224.

¹⁹ Peake & Hilpinen 2022b, 289–303.

Olen työstänyt tutkimusta vuosina 2019–2026, ja aina kun tartun siihen uudelleen, minun on kysyttävä itseltäni: mikä on sen paikka suomalaisen queer-tutkimuksen kentällä vuonna 2026?

Monipuolistuminen ei kuitenkaan tarkoita, että muistitietotutkimus pitäisi hylätä queer-historian lähteenä tai että homoseksuaalisuuden tutkimus olisi jo vanhentunutta. Eräs tavoitteistani on tallettaa ja tuoda näkyväksi muistitietoa sellaisilta henkilöiltä, jotka ovat eläneet aikana, kun homoseksuaalisuutta on pidetty rikoksena tai sairautena. Tämä on erityisen tärkeää nyt, kun se on vielä mahdollista. Lisäksi tutkimukseni tuo esille myös sellaisia aiheita, kuten aidsin, joita on tutkittu muistitiedon avulla hämmentävän vähän.

1.3 Etiikka ja tutkimuksen homoseksuaali

Käytän homoseksuaali-sanaa kattokäsitteenä viittaamaan kaikkiin aineistoni henkilöihin, jotka ovat kokeneet romanttisia tai seksuaalisia tunteita samaa sukupuolta kohtaan. Tutkimukseni kontekstissa termin alle mahtuu siis laaja kirjo ihmisiä, jotka saattavat määrittää oman seksuaalisuutensa vaihtelevilla termeillä. Osa heistä elää samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa ja on aktiivisesti mukana etujärjestöjen toiminnassa, mutta mukana on myös sellaisia henkilöitä, jotka ovat kerran ihastuneet samaa sukupuolta olevaan henkilöön.

Homoseksuaali on joiltain osin ongelmallinen kattotermi. Tutkimusta varten haastatellut henkilöt identifioituvat itse homoseksuaaleiksi, mutta samanlaista oletamaa ei voi tehdä muistitietokeruiden vastaajista. Englanninkielisessä historian tutkimuksessa käytetään usein queer-sanaa, jotta voidaan välttää anakronistiset, modernit termit identiteeteille ja korostaa menneisyyden seksuaali- ja sukupuolikokemusten määrittelemättömyyttä.²⁰ Yleisimmin sen kotimaiseksi käännökseksi on ehdotettu pervoa, mutta suomalaisessa tutkimuksessa vaikutetaan olevan varsin tyytyväisiä siihen, että jokainen tutkija saa itse päättää mitä sanaa käyttää.²¹ Viime vuosina jotkut tutkijat ovat ehdottaneet käännökseksi positiivisempaa sateenkaarta ja sen liitännäissanaja²² välttämään oletukset henkilön identiteetistä tai sen pysyvyydestä.²³

Tämän tutkimuksen osalta homoseksuaali-sanana käyttö on käytännönläheinen valinta, eikä sillä pyritä määrittämään tai rajaamaan aineistossa esiintyvien ihmisten identiteettiä. Tutkimus on rajattu käsittelemään kokemuksia omaan sukupuoleen kohdistuvasta romanttiseksi seksuaalista

²⁰ Taavetti, Hafsteinsdóttir & Koivisto, 2025, 23–24.

²¹ Esimerkiksi Kekki, 2006.

²² Esim. sateenkaarihistoria, sateenkaarinuori.

²³ Taavetti & Lehtonen, 2018, 274.

kiinnostuksesta seksuaali-identiteetistä riippumatta, ja “homoseksuaali” on tällä hetkellä käytössä olevista termeistä se, joka kuvaa yksinomaan samaan sukupuoleen kohdistuvia romanttisseksuaalisia tunteita ja haluja. Yksittäisen sanan käyttö helpottaa tutkimuksen luettavuutta ja luo selkeyttä siihen, mitä kokemuksia, kulttuurisia käsityksiä ja yhteiskunnallisia ilmiöitä tutkimus koskettaa.

Kun sukupuolen erittelyllä on merkitystä, viitataan miehistä pitäviin miehiin termillä ”homo” ja naisista pitäviin naisiin termillä ”lesbo”. Termeillä ei ole tarkoitus rajata ulkopuolelle esimerkiksi biseksuaaleja, vaan ”homoseksuaalisuus”-termin tavoin se toimii luettavuutta parantavana kattokäsitteenä. Aikakauden asenteet biseksuaalisuutta kohtaan rajautuvat tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Siihen, miten kirjoitan tutkimistani ihmisistä ja heidän kokemuksistaan vaikuttaa se, että seksuaalinen suuntautuminen on määritelty arkaluontoiseksi henkilötiedoksi, jonka käsittely on erikseen sallittu tieteellisessä ja historiallisessa tutkimuksessa. Henkilötietojen käytöstä akateemisessa tutkimuksessa säädetään tietosuojalaissa ja tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeissa.²⁴

Toisaalta voidaan kysyä, pelottaako seksuaalisuuden näkeminen yksityiseen elämänpiiriin kuuluvana asiana tutkijat pois aiheen luota, kuten Tuula Juvonen *Historiallisen Aikakauskirjan* puheenvuorossaan pohti. Myös Riikka Taavetti ja Jukka Lehtonen ovat käyneet keskustelua siitä, lisääkö henkilötietojen piilottaminen sateenkaarevan tutkimuksen kohdalla ajatusta siitä, että sateenkaarevuus olisi jollain tapaa salattavaa tai hävettävää.²⁵ Tutkijan on silti tärkeä pohtia, milloin henkilötietojen julkaisu on tarpeellista tutkimuksen kannalta, ja vaikuttaako se kolmansiin osapuoliin, kuten tutkittavien lähipiiriin. Marja Kokko on todennut, että peitenimien käyttö ei ole historiantutkimuksessa suositeltavaa, sillä henkilön tunnistaminen on mahdollista, kun häneen yhdistetään muita tunnisteellisia tietoja.²⁶

Olen haastateltavien osalta pyrkinyt poistamaan ne tiedot, jotka tekisivät heidän tunnistamisestaan mahdollista, kuten tarkan iän, tiedot ammateista niiltä osin kuin ne eivät ole tutkimukselle merkittäviä sekä asuinpaikkakunnat Suomen suurimpien kaupunkien ulkopuolella. Tämä on todennäköisesti ollut myös Kokon ajatus: peitenimi yksinään ei riitä

---

²⁴ Kokko 2017b, 48–49.

²⁵ Taavetti & Lehtonen 2018, 281

²⁶ Kokko 2017a, 71–73.

estämään henkilön tunnistamista. Omassa tutkimuksessani peitenimet kuitenkin sujuvoittavat tekstin lukemista ja yksilöllisen kehityksen seuraamista.

Arkistoihin tallennettujen muistitietoaineistojen kohdalla olen noudattanut samankaltaista menettelyä, mutta puhun yksilöistä tekstin sisällä ilman erillistä nimimerkkiä. Jos se on välttämätöntä, olen käyttänyt muistelijan järjestysnumeroa. Merkittävä osa on jättänyt tunnistetietonsa kertomatta²⁷, mutta tarvittaessa olen noudattanut samaa sääntöä asuinpaikkakuntien kanssa kuin haastateltavien kohdalla. Sen sijaan olen jättänyt liitteisiin tiedot heidän syntymävuosistaan, jos he ovat antaneet arkistolle luvan niiden käyttöön tutkimuksessa.

Erityisesti haastateltavien kohdalla keskeinen tavoitteeni on suojella heidän läheisiään sekä haastattelujen aikana mainittuja henkilöitä. Esimerkiksi heidän kumppaninsa eivät ole antaneet suostumusta omien tietojensa käytölle. Erityisen suuren haasteen tuotti Juhan kertomus eräästä seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyneestä tapauksesta, jossa hänen kertomien yksityiskohtien avulla olisi täysin mahdollista tunnistaa usea osallinen henkilö. Tällaisten tilanteiden kohdalla olen noudattanut erityistä varovaisuutta ja säilyttänyt vain sen, mikä on kaikista relevanteinta tietoa tutkimukselle.

---

²⁷ *Homoseksuaalisuus*-kyselyn vastauksiin on usein liitetty mm. vastaajan osoite, *Sateenkaarinuorena*-kyselyssä nämä puuttuvat.

2 Sanattomuus

2.1 Kulttuuriset käsitykset homoseksuaalisuudesta

Kun ei ollut homoseksuaalisista tietoa, tai niitä ei ollut ennen, niin ei puheita ollut. Mutta sitten kun niitä alkoi tulla niin kyllä sellaisia sanottiin yli ymmärryksen käyviksi ihmisiksi. Sanottiin, että Jumala loi vain miehen ja naisen, eli välimuotoa. Tapana sitä pidettiin, naisvihaajina. Kasvatuksen tuloksena, jos isä aina sanoi äitiä, ja kielteisessä mielessä puhui naisista. Näin sitä alettiin luulla ja ajatella.²⁸

Ei meillä puhuttu homoista. Lause kiteyttää valtaosan vastauksista *Homoseksuaalisuus*-kyselyssä. Pääosa vastaajista kertoi oppineensa sanan vasta aikuisena, vain harva kouluiässä.²⁹ Kyselyn vastaajat ovat syntyneet 1920–1940-luvuilla, eli heidän oma lapsuutensa ja nuoruutensa asettuvat tämän tutkimuksen aikarajauksen ulkopuolelle. Kyselyvastaajat muodostavat kuitenkin ne sukupolvet, jotka 20–40-vuotiaina toivat omat käsityksensä homoseksuaalisuudesta 1960-luvulle ja loivat pohjan vallalla olleelle ilmapiirille.

Nuoruutensa 1960–1980-luvulla eläneiden muistelijoiden vanhemmat ovat samaa ikäluokkaa kyselyn vastaajien kanssa. Ei siis liene yllätys, että homoseksuaalisuuden aihepiirin ympärillä vallitseva hiljaisuus nousee esiin myös heidän kokemuksissaan: esimerkiksi *Sateenkaarinuorena nyt ja ennen* -kyselyssä nousee ilmi, että homoudesta ei vastaajien kodeissa tai kouluissa puhuttu.³⁰ Tietoa oli tarjolla vähän, mutta homoseksuaalisuuden olemassaolo ilmiönä tunnistettiin ja tiedostettiin, vaikka siitä ei ennen sotia pääsääntöisesti puhuttu nimellä. Vastaajat kertovat tapauksista, joissa mies oli lähennellyt toista miestä tai samaa sukupuolta olevia oli epäilty pariskunnaksi.³¹ Myöhemmissä muisteluissa esiin nousee lisääntyvässä määrin kokemuksia aihepiirin näkyvyydestä mediassa.³² Arkielämässä merkittävä osa homoseksuaaleista pyrki piilottamaan seksuaalisuutensa - esimerkiksi rikostuomion, mielenterveyshoitojen tai asian ilmitulon mukanaan tuoman häpeän pelossa.

Asian kaukaisuus ja puutteellinen tieto ovat johtaneet vaihteleviin tapoihin ymmärtää homoseksuaalisuutta ja selittää sen syitä. Varhaisimmissa muisteluissa homoseksuaalisuus näyttäytyy ennen kaikkea sairautena – joko synnynnäisenä ominaisuutena tai kasvatuksen aikaansaannoksena. Vaikka *Homoseksuaalisuus*-kyselyn vastaajat harvoin pitivät itse

²⁸ SKS KRA. *Homoseksuaali*, 154. 1993.

²⁹ SKS KRA. *Homoseksuaali* esim. 9, 54, 76, 154. 1993.

³⁰ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* esim. 2, 46, 294. 2014.

³¹ SKS KRA. *Homoseksuaali* esim. 51, 54, 191. 1993.

³² SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* esim. 2, 46, 50. 2014.

homoseksuaalisuutta rikollisena, siihen yhdistetään erilaista rikollista ja moraalitonta käyttäytymistä. Vastauksissa käsitellään seksuaalisen ahdistelun ja pedofilian teemoja, joskin erityisesti pedofiliasyytökset jäävät pääsääntöisesti huhujen ja arvailun tasolle.³³ Esiin nousee myös seksuaalisuuden ja sukupuolen välille vedetty yhteys: samaan sukupuoleen kohdistuva kiintymys näyttää myös poikkeavana sukupuolisuutena, joskus jopa suoranaisena vastakkaiseen sukupuoleen kohdistuvana vihana.³⁴

Pyrkimys löytää selityksiä homoseksuaalisuudelle nousee esiin myös 1960–1980-lukujen kokemuksissa ja aikalaistutkimuksissa. Vuonna 1984 julkaistiin tieteellisiä artikkeleita ja omakohtaisia kokemuksia yhteen koonnut teos *Rakkauden monet kasvot*, jonka monitieteinen kirjoittajakunta pyrki muuttamaan vallalla olleita käsityksiä homoseksuaalisuudesta. Esimerkiksi Michael W. Ross erittelee artikkelissaan homoseksuaalisuuteen liitettyjä tieteellisiä virhekäsityksiä. Hän tuo esiin Freudin ajatukset siitä, että homoseksuaalisuuden taustalla olisi läheinen suhde äitiin sekä etäinen isäsuhe. Jotkut psykoanalyytikot pyrkivät todistamaan teoriaa vielä 1970-luvulla. Biologit puolestaan tutkivat homoseksuaalisuutta niin sanottuna kolmantena sukupuolena miehen ja naisen välissä, jonka taustalla saattaisi olla geeniperimän tai hormonitoiminnan häiriö. Ross myös tyrmää ajatuksen siitä, että sosiaalisen sukupuolen poikkeama, eli homomiesten naisellisuus ja lesbojen maskuliinisuus, olisi homoseksuaaleilla jotenkin tyypillistä. Virheelliset näkemykset perustuvat Rossin mukaan yhteiskunnan näkemykseen heteroseksuaalisuudesta yleisenä normina, joka johtaa siihen, että homoseksuaalit pyritään mahduttamaan tähän samaan muottiin, jossa miehen ja naisen roolit on määritelty osaksi parisuhdetta.³⁵

Osa muistelijoista mielsi lapsen ”poikkeavan” seksuaalisuuden taustasyiksi vanhempien toiminnan, ja yhdisti sen myös sukupuoliristiriitaan. Hannu kertoo haastattelussaan, että hänen äitinsä oli kaivannut syyn lapsensa seksuaalisuudelle ja uskoi hänestä tulleen homo, koska äiti oli raskausaikanaan odottanut synnyttävänsä tytön.³⁶ Eräs muistelija puolestaan kertoo kuulleensa, että homoseksuaalisuus johtuisi lapsuusajan vaurioista, kuten inestistä.³⁷ Aineistosta nousee esiin myös vanhemmuudesta riippumattomia selityksiä:

Homoseksuaalisuus-kyselyssä mainitaan esimerkiksi sota-ajan pakkotilanne, nuorten poikien

---

³³ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* esim. 46. 2014.

³⁴ SKS KRA. *Homoseksuaali* 154. 1993.

³⁵ Ross, 1984, 164–175.

³⁶ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

³⁷ SKS KRA. *Homoseksuaali* 54. 1993.

houkuttelu homoseksuaalisuuteen ja synti.³⁸ Lesbojen kohdalla selitykseksi esitetään myös miesvihaa.³⁹

Aikakauden tieteellisellä tutkimuksella oli rajalliset mahdollisuudet saavuttaa yksityisiä ihmisiä tai koteja. Se nojasi tyypillisesti vakiintuneisiin käsityksiin seksuaalisuudesta ja sukupuolesta. Ei siis ole ihme, että usean eri tieteenalan homoseksuaalisuutta käsittelevä tutkimus myötäili niitä ajatuksia, joita myös tiedepiirien ulkopuolisilla kansalaisilla oli homoseksuaalisuudesta. Esimerkiksi kyselyvastauksissa mainittu houkuttelu homoseksuaalisuuteen näkyy myös ajan tieteellisessä tutkimuksessa ”viettelyteorianana”, jonka mukaan nuoruuden homoseksuaaliset teot voisivat johtaa pysyvään homoseksuaalisuuteen.⁴⁰

Seksuaalisuudesta ja seksuaalivähemmistöistä käytävään keskusteluun liittyvät oleellisella tavalla myös käsitykset sukupuolesta. Tähän viittaavat esimerkiksi vanhemmassa muisteluaineistossa esiintyvät termit, kuten ”sukupuolinen poikkeavuus” ja ”sukupuolivähemmistöt”, joita on käytetty seksuaalivähemmistöt-termin tilalla.

Seksuaalisuuden ja sukupuolen käsityksien yhteydestä kertoo myös se, miten homoja ja lesboja on perinteisesti kuvattu mediassa: tyypillinen homomies on neitimäinen ja äänekäs, kun taas lesbot esitetään maskuliinisina. *Homoseksuaalisuus*-kyselyn vastaajat nostavat homoja kuvatessaan esiin erityisesti naisellisen ulkonäön ja kävelytyylin, kun lesboja tai lesboparin toista osapuolta puolestaan kuvataan usein miehekkäänä ”rekkalesbona”.⁴¹

Sukupuolirooleista poikkeamiseen liittyviä vastauksia on todennäköisesti lisännyt kyselyn kysymyksenasettelu, sillä yksi Löffströmin kysymyksistä käsittelee miesten naismaista ja naisten miesmäistä käytöstä.⁴² Muun muassa Tuula Juvonen on kritisoinut kysymyksen johdattelevuutta – joskin myös Löffström toteaa omassa tutkimuksessaan, että hänen tarkoituksenaan ei ollut esittää, että miehekkäät naiset tai naiselliset miehet olisivat homoseksuaaleja vaan selvittää, missä määrin vastakkaiseen sukupuoleen yhdistetty käytös on liittynyt käsityksiin homoseksuaalisuudesta 1900-luvun alkupuolella.⁴³

---

³⁸ SKS KRA. *Homoseksuaali* esim. 13. 1993.

³⁹ SKS KRA. *Homoseksuaali* 76. 1993.

⁴⁰ Månsson 1984, 337.

⁴¹ SKS KRA. *Homoseksuaali* esim. 13, 132, 191, 223. 1993.

⁴² Löffström: Oliko kotiseudullanne miehiä, joiden katsottiin olevan käytöksessään, olemuksessaan tai toiminnassaan naismaisia, tai oliko vastaavasti naisia, joita pidettiin miesmäisinä? Ajateltiin, että heidän sukupuolisuutensa olisi ollut jotenkin erikoislaatuista tai muista poikkeavaa?

⁴³ Löffström 1999, 84.

Vaikka Löffströmin kysymyksenasettelu ei olisi suoranaisesti ohjannut vastaajia etsimään tietämistään tai epäilemistään homoseksuaaleista sukupuolirooleista poikkeamisen piirteitä, on se todennäköisesti lisännyt niiden vastausten määrää, jossa asiasta on mainittu. On haastavaa arvioida, kuinka keskeisesti vastaajat ovat kokeneet sukupuolirooleista poikkeamisen olevan yhteydessä homoseksuaalisuuteen ja kuinka moni olisi tehnyt tämän yhteyden ilman johdattelua. Toisaalta vastaajat eivät myöskään aseta Löffströmin kysymystä kyseenalaiseksi. Tästä voi päätellä, että poikkeava sukupuolen ilmaisu ja sukupuolirooleista poikkeaminen nähtiin tarpeeksi luonnolliseksi osaksi homoseksuaalisuutta, ettei aiheeseen liittyvä kysymys herättänyt hämmennystä.

Sukupuolikäsitykset nousevat esiin myös toisistaan eriävissä tavoissa käsitellä homomiehiä ja lesbonaisia. Monet mieltävät homoseksuaalisuuden liittyvän juuri miehiin, eikä naisten välisistä suhteista puhuta tai niistä olla erityisen huolissaan. Kyseinen kulttuurinen ilmiö on nähtävissä myös lainsäädännöllisellä tasolla, sillä monissa Euroopan maissa vain miesten välinen seksi oli laitonta.⁴⁴

Yksi *Homoseksuaalisuus*-kyselyyn vastanneista moittii eräässä Löffströmin kysymyksessä esitettyä oletusta⁴⁵:

Mainitset, että pidämme homoseksuaalisuuden merkinä sitä, että naiset suutelevat keskenään. Minä en tosiaan pidä sitä sen merkinä, kulkevathan he esim ”käsikynkkää” etc, jotka kummatkin toiminnot tosin katson miesten kesken homokäyttäytymisenä. -- Painotan vielä:älä yleistä naisten osalta siten, että ”me pidämme etc”.⁴⁶

Moni muistelijoista koki, että naisten oli soveliasta olla fyysisesti läheisempi ystäviensä kanssa: he saattoivat esimerkiksi halata julkisilla paikoilla herättämättä ihmetystä, ja perheettömien naisten oli todennäköisesti miehiä hyväksyttävämpää jakaa asunto myös nuoruusvuosien jälkeen. Naisten väliset suhteet saattoivat tämän vuoksi pysyä piilossa pidempään. Silloinkin, kun tätä eroa ei syvällisesti pohdita, sanavalinnat tuovat esiin kirjoittajien ajatusmaailman sukupuolittuneisuutta. Eräs kyselyyn vastannut esimerkiksi toteaa, että ”Vieläkin inhottaa kun näen kahden nuorenmiehen halailevan ja suutelevan julkisella paikalla.”⁴⁷ Vastaavia inhon ajatuksia fyysistä läheisyyttä osoittavista naisista ei

⁴⁴ Hagman 2016,16-17.

⁴⁵ Löffström: Me pidämme homoseksuaalisuuden merkinä, jos esim. mies suutelee toista miestä tai nainen toista naista, tai jos kaksi miestä/kaksi naista ovat keskenään erityisen läheisiä tai jos he ovat sukupuoliyhteydessä keskenään.

⁴⁶ SKS KRA. *Homoseksuaali* 9. 1993.

⁴⁷ SKS KRA. *Homoseksuaali* 76. 1993.

aineistossa ilmene. Siinä, missä lesboille on vähemmän pilkkanimityksiä, homoja kutsuttiin - ja kutsutaan edelleen - erilaisilla sävyttyneillä nimityksillä, joita nousee esiin myös kyselyn vastauksissa: esimerkiksi hinttari, ruskean reiän ritari tai poikarakastaja.⁴⁸

Homouteen ja lesbouteen suhtautumisen taustalla lienee vanha käsitys miesten ja naisten poikkeavasta seksuaalisuudesta. Siinä missä miehet nähtiin seksuaalisesti aktiivisina, jopa saalistavina, naisen rooli oli antautua seksuaaliselle halulle. Yksi erityisesti homomiehiin kohdistunut virheellinen käsitys on, että he olisivat seksuaalisesti kiinnostuneita lapsista ja kykenisivät ”levittämään” homoseksuaalisuutta. Homoseksuaalisuuden yhdistäminen pedofiliaan vaikuttaa liittyvän jo 1800-luvulla muotoutuneeseen ajatukseen siitä, että jokainen seksuaalinen poikkeama olisi yhteydessä toisiinsa. Samoin on ajateltu, että homoseksuaalit voisivat turmella erityisesti lapsia ja nuoria viettelemällä heitä homoseksuaalisuuteen. Tätä käsitystä käytettiin perusteena esimerkiksi Suomessa laille, joka kielsi kehottamisen homoseksuaalisuuteen ja täten esti aiheesta julkisesti käytävän keskustelun.⁴⁹

Näiden asenteiden valossa voi yllättää, että vaikka *Homoseksuaalisuus*-kyselyn vastauksissa suhtautuminen homoseksuaalisuuteen ei näyttäydä nykyajan mittapuulla suvaitsevana, suurin osa vastaajista antaa ymmärtää, että homoseksuaalien annettiin elää rauhassa. ”Kaverit ja esimiehet eivät heitä pilkanneet, eikä painostaneet. He saivat homoilla rauhassa”, kertoo eräs kyselyyn vastaaja rakennustyömaalla 1950-luvun lopulla työskennelleistä homomiehistä.⁵⁰ Homoseksuaalisuudesta vaikuttaa tulleen vastaajille ongelma vasta sitten, kun se kosketti heidän omaa elämäänsä negatiivisiksi koetuilla tavoilla, mikä näkyy pääasiassa kertomuksina ahdistelusta ja iskurytyksistä.

Mahdollisuus elää jokseenkin rauhassa ei itsessään kerro positiivisesta tai avoimesta suhtautumisesta homoseksuaalisuuteen. Vastauksista välittyvä negatiivinen asenneilmapiiri yhdistettynä homoseksuaalisten suhteiden hiljaiseen hyväksymiseen vahvistaa kuvaa aiheeseen liittyvästä yhteiskunnallisesta vaikenemisesta.

2.2 Piiloteltu seksuaalisuus

Aloitin suhteen erään tytön kanssa. Hän oli työkaverini. Suhteen aikana huomasin, että en voi rehellisesti elää naisen kanssa parisuhteessa -- Merkittävin syy yhdessä olemiseen oli perheen, sukulaisten, työkavereiden, ystävien odotukset kodin ja

⁴⁸ SKS KRA. *Homoseksuaali* 54. 1993.

⁴⁹ Ross 1984, 181–182.

⁵⁰ SKS KRA. *Homoseksuaali* 199. 1993.

perheen perustamisesta pienen paikkakunnan perinteiden mukaisesti. Muutin neljän vuoden yhdessäolon jälkeen mahdollisimman etäälle--⁵¹

Homoseksuaalisuuteen liittyvä sanattomuus on monitahoista. Muistelijoiden elämään vaikutti merkittävästi saatavilla olevan tiedon puute ja sen virheellisyys, sekä yhteiskunnan pyrkimykset kitkeä pois normeista poikkeavaa seksuaalisuutta. Asenteiden, ennakkoluulojen ja pelon vuoksi suuri osa heistä päätti salata tai joutui salaamaan oman seksuaalisuutensa lähipiiriltään, pyrkien ulospäin elämään niin sanotusti tavallista elämää. Jotkut yksinkertaisesti eivät puhuneet asiasta kenellekään. Toiset puolestaan tekivät tietoisia valintoja, joilla he pyrkivät sopimaan yhteiskunnan normeihin tai ottamaan etäisyyttä perheeseensä pystyäkseen elämään kauempana lähipiirin odotuksista ja epäilyistä.

Teini-ikäisen itsetutkiskelu ”kaapin kätköistä” nousee esiin myös *Sateenkaarinuorena*-kyselyn vastauksissa.⁵² Omaa seksuaalisuutta toteutettiin piilossa ja muiden murrosikäisten nuorten kokemukset tuntuivat etäisiltä ja samaistumattomilta. Vastaajat kuvaavat heränneensä seksuaalisuuteensa pääasiassa murrosiässä. Vain kaksi heistä kertoo tiedostaneensa kiintymyksen samaan sukupuoleen jo varhaislapsuudessa.⁵³

Stålströmin ja Rossin mukaan merkittävä osa aikakauden homoseksuaaleista on kokenut ensimmäiset homoseksuaaliset suhteensa vasta aikuisiällä.⁵⁴ Kyselyn tulokset näyttävät vahvistavan tätä johtopäätöstä. Vastauksista vain yksi tutkimukseen valikoitu muistelija kertoo, että hänellä oli 12–13-vuotiaana ”runkkusuhde” naapurissa asuneen luokkakaverin kanssa.⁵⁵ Sen sijaan useat vastaajat kertovat murrosiässä innostuneensa tai kiihottuneensa miesten tai miesparien kuvista, ja muiden poikien näkemisestä alasti saunassa.⁵⁶ Naisten vastauksissa ei niinkään kuvailla vastaavia seksuaalisesti painottuneita kokemuksia, vaan esiin nousee usein ihastuminen toiseen naiseen teini-ikässä tai nuorena aikuisena.⁵⁷

Moni vastaajista yhtyy aiemmin esitettyihin huomioihin siitä, että seksuaalivähemmistöistä ei heidän lapsuudessaan ja nuoruudessaan puhuttu tai jos puhuttiin, niin aina negatiivisessa sävyssä. Eräs kirjoittaja kertoo rippikoulupapin sanoneen homoseksuaalisuuden olevan syntiä, mikä aiheutti hänessä suurta itseinhoa: ”Olin siis sairas, rikollinen, syntinen ja hävettävä.

---

⁵¹ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 23. 2014.

⁵² SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* esim. 2, 23, 44. 2014.

⁵³ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 23 ja 46. 2014.

⁵⁴ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 46. 2014.

⁵⁵ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 46. 2014.

⁵⁶ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* esim. 2, 23, 50. 2014.

⁵⁷ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* esim. 56. 2014.

Muut viettivät nuoruuttaan, minä olin sairas ja häpesin.” Tilannetta auttoi, kun hän kertoi asiasta luotettavalle kaverille, joka kiisti papin väitteet synnistä.⁵⁸

Eräs vastaaja herättelee kysymään, mikä oikeastaan on kyselyn nimessä mainittu ”sateenkaarinuori”. Kyselyn laatineet tutkijat ovat käyttäneet kyseistä termiä tavoittaakseen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuoruudenkokemuksia. Vastaaja, joka myönsi oman seksuaalisuutensa itselleen vasta kolmikymppisenä, toteaa kuitenkin, että ”En ole siis ollut mikään sateenkaarinuori”. Ennen tätä hän on kuitenkin jo kuvannut, miten hän on murrosikäisenä masturboidessaan ajatellut lehdessä näkemäänsä tummaa miestä ja fantasioinut suhteista komeiden miesten kanssa, sekä kertoo päiväkirjamerkinnästä, jossa hän oli todennut ”taidan olla hintti – hyi helvetti...”. Kiellettyään oman sateenkaarinuoruutensa hän jatkaa kirjoittamalla, että hän ei vielääkään ole aktiivisesti mukana esimerkiksi Setan toiminnassa tai kaipaavansa sitä, eikä koe tarvetta kuuluttaa seksuaalisuuttaan koko maailmalle.⁵⁹

Vastauksesta ilmenee ristiriitainen suhtautumisen tarjolla olevaan termistöön, sekä se, miten eri tavoin ihmiset ymmärtävät käytettyjä termejä. Vastaaja ei kenties ole kokenut samaistuvansa julkisesti kerrottuihin kokemuksiin samaan sukupuoleen kohdistuneesta kiintymyksestä, mutta sateenkaarinuori-sanana etäisyydestä huolimatta hän on nähnyt omien kokemuksiansa sopivan kyselyyn.

Oleellinen osa nykypäivän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvää termistöä on *kaappi* ja *kaapista ulos tuleminen*. Käytännössä niillä tarkoitetaan kahta vaihetta ihmisen elämässä: seksuaalisuuden tai sukupuolen piilottamista ja sen julkituomista muille. Molemmat käsitteet esiintyvät jatkuvasti myös aineistoissa, ja moni muistelee ja jäsentää elämäänsä niiden ympäriltä.

Tuula Juvosen mukaan käsite on tullut Suomeen Yhdysvalloista (engl. *closet*), ja sen merkitys on muuttunut homoseksuaalien oikeuksien kehittyessä. 1970-luvulle asti se merkitsi yhteiskunnallista alistamisen tilannetta, jossa homoseksuaalien oli pakko piilotella seksuaalisuuttaan. Vuosikymmenen puolivälissä se muuttui aktiiviseksi toiminnaksi, jonka tarkoitus oli suojella kaapissa olijaa yhteiskunnan ennakkoluuloilta. Kun

---

⁵⁸ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 21. 2014.

⁵⁹ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 50. 2014.

seksuaalivähemmistöjen oikeuden paranivat 1980-luvulla, kaapista tuli valinta, ja sieltä oli mahdollista tulla ulos, eli julkistaa oma homoseksuaalisuutensa.⁶⁰

Riikka Taavetti kritisoi kaapin käsitettä siitä, että se on sidottu aikaan, jolloin ihmisillä on ollut tietoa homoseksuaalisuudesta. Vanhemmissa aineistoissa harvoin esiintyy ihmisiä, jotka tunnustavat ja identifioivat itsensä homoseksuaaliksi. Kaapin käsite olettaa Taavetin mukaan myös sitä, että identiteetti on valmis, mutta piilossa, ja kaapin ulkopuolella on jotain, jolle sen voi tunnustaa.⁶¹

Kaapista ja sieltä ulos tulemisesta puhuminen ei siis ole yksinkertaista ja ongelmatonta. Voidaan esimerkiksi pohtia, tuleeko avoimesti homoseksuaali henkilö ulos kaapista silloin, kun hän kertoo seksuaalisuudestaan jollekin uudelle tuttavalle. Entä mikä lasketaan kaapissa olemiseksi? Vaatiiko kaapissa olemisen tietoisia tekoja ja valintoja? Jos muistelijalla ei ole vielä tarkkaa käsitystä omasta seksuaalisuudestaan ja hän ei ymmärrä sitä itsekään, voiko hän olla kaapissa? Käsite esiintyy tasaisesti aineistossa, mutta juuri kukaan ei määrittele sitä, todennäköisesti sen näennäisen yksiselitteisyyden vuoksi.

Vaikka Hannu ja Juha, kuten myös monet *Sateenkaarinuorena*-kyselyn vastaajat, toteavat olleensa kaapissa, he eivät ole voineet tietoisesti olla siellä nuoruudessaan. Todennäköisesti heillä ei ennen nuoruusikänsä aikana tapahtuneita yhteiskunnallisia muutoksia ollut tarkoitus julkistaa omaa seksuaalisuuttaan - josta he olivat ajoittain hyvin epä tietoisia - kenellekään. Sen sijaan heillä on ollut vain kokemus siitä, että omasta ”poikkeavuudestaan” ei saa tai voi puhua muille.

Kaapin käsitteen kohtaava historian tutkija työskentelee siis aineiston kanssa, joka on anakronistisesti väritynyttä. Jälkikäteen on vaikea tulkita ja arvata, millaisia merkityksiä kaapilla kullekin muistelijalle tarkalleen ottaen on. Tällainen nykytermien yleinen peilaaminen menneisyyden minään ja tapahtumiin on kuitenkin muistelijoille itselleen oleellista identiteetin rakentumisen ja kyseisen prosessin sanallistamisen kannalta.

Tunne identiteetistä tarkoittaa luottamusta siihen, että ihmisen minuus säilyy läpi vaihtelevien elämäntilanteiden ja kokemusten. Identiteetti rakentuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa: siihen kuuluu sekä oman yhteisön yhteisiin kokemuksiin ja ajatuksiin samaistuminen, että toisaalta myös tietoinen eron tekeminen osaan niistä. Sosiaalisesti rakentuneesta muistista

---

⁶⁰ Juvonen 2015, 18.

⁶¹ Taavetti 2018, 109.

puhutaan kollektiivisena muistina, joka luo tunteet yhteisön ajallisesta jatkuvuudesta ja rakentaa sille historiallisen identiteetin. Nykyisin yhteisöt ovat ajallisesti ja paikallisesti pirstaloituneita, joten osa minän rakentamista on vuorovaikutuksessa muiden kanssa tapahtunut neuvottelu erilaisista symboleista.⁶²

”Kaappia” voi pitää yhtenä tällaisena sateenkaariyhteisön neuvoteltuna symbolina, osana kollektiivista muistia ja identiteettiä. Se on käsite, jonka avulla muistelijat luovat samaistumispintaa muiden kokemuksiin, ja jäsentävät omaa historiaa ja identiteettiä osana sateenkaariyhteisön ajallista jatkumoa. Riikka Taavetin kritiikki ei kuitenkaan ole aiheetonta, ja sanan itseisarvoinen käyttö historiantutkimuksessa voi olla ongelmallista. Käytän kaappisanaa ja puhun kaapista tulemisesta tässä tutkimuksessa lähinnä niissä yhteyksissä, joissa muistelijat itse käyttävät sanaa. Näin säilytän sen merkityksen osana yhteisöllistä muistikokemusta.

Aineistossa melkein kaikki tuovat esiin paljastumisen pelon. Osa kertoo myös pelänneensä, että muut voivat aistia homoseksuaalisuuden pelkästä käyttäytymisestä. Media julkisti yksipuolista kuvaa homoseksuaalisuudesta, ja 1980-luvulla aids-kriisi lisäsi negatiivisia asenteita. Juhan ja Hannun kohdalla kokemus erilaisuudesta johti yksinäisyyden kokemukseen ja tarpeeseen peitellä osaa itsestään. Erityisesti Hannun kertomuksessa välittyy yhtä aikaa sekä etäisyys perinteiseen miehen malliin että tarve korostaa omaa miehisyttään, jotta hänen seksuaalisuutensa ei paljastuisi luokkakavereille. Pyrkiessään sopimaan joukkoon hän madalsi ääntään ja yritti olla liikuttamatta käsiään liikaa puhuessaan, eikä juuri puhunut omasta tunne-elämästään.⁶³

Maskuliinisuutta ja miesten väkivaltaa tutkinut Arto Jokinen käsittelee tutkimuksessaan kulttuurista maskuliinisuutta, eli tietyssä kulttuurissa hyväksytystä tavasta olla mies. Se määrittää, miten mies muun muassa kävelee, pukeutuu, ajattelee ja tuntee. Hyväksytyjä tapoja olla mies voi olla monia, mutta niillä on reunaehtoja. Esimerkiksi sotien jälkeisessä Suomessa mies ei käytä hametta, on hetero ja suhtautuu naiseen epäluuloisesti tai halveksuen. Homouden leima on säilynyt nykypäivään asti. Miesten välinen toveruus ja veljeys on tärkeää, mutta homoseksuaaliksi leimaantuminen riistäisi miehen paikan miesyhteisössä ja syrjäyttäisi hänet alisteiseen asemaan. Homoseksuaalisuus nähdään edelleen usein miehen femininiinisytenä, joka taas nähdään antiteesinä maskuliinisuudelle. Homous tai homottelu

---

⁶² Ahonen 1998. 21–22

⁶³ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

ei välttämättä edes tarkoita seksuaalista identiteettiä, vaan kaikkea ei-miehistä toimintaa. Miehen odotetaan esittävän tietynlaista, kulttuurissa hyväksyttyä maskuliinisuutta.⁶⁴

Hannun ja Juhan haastattelut mahdollistivat keskustelun siitä, miten he kokivat homoseksuaalisuuden vaikuttaneen omaan käsitykseensä miehisyydestä. Juha kertoi, että kaapista tuleminen on ollut vaikeaa erityisesti miesvaltaisilla työpaikoilla, eikä hän ole sitä aina tehnyt, sillä hän pelkäsi yhteisön ulkopuolelle jäämistä. Miehen tuli hänen mukaansa olla kova; miesten välisissä suhteissa ei hänen mukaansa ole ollut tilaa intiimiydelle, eikä Juha ole kokenut intiimiyden ajatusta omakseen.⁶⁵ Hannu puolestaan kertoi joutuneensa itse rakentamaan itselleen sopivan miehen muotin, kun yhteiskunta ei sellaista tarjonnut: yleinen kuva homomiehistä oli naisellinen tyttöpoika, joka ei ollut kunnolla kumpaakaan sukupuolta.⁶⁶

Molempien haastateltavien kuvauksissa homoseksuaalisuus näyttäytyy jollain tavalla ei-miehisenä. Diskurssein kulttuurissa rakennettu miehisuus on ristiriitainen ajan homojen kuvauksen kanssa: eihän yksikään todellinen mies voisi maata toisen miehen kanssa. Tätä sukupuolen ja seksuaalisuuden yhteyttä ovat vahvistaneet ne vähäiset kuvaukset, joita homoseksuaalisuudesta on valtamediassa ollut. Vasta viime aikoina kuvasto on laajentunut niin, että homoseksuaali ei ole vain naisellinen hupihahmo.

Miesyhteisöjen ulkopuolelle jäämisen pelon lisäksi ongelmia ja sisäistä ristiriitaa vaikuttavat aiheuttaneen elämä pienellä paikkakunnalla ja oman perheen uskonnollisuus. Uskontoon liittyvät ristiriidat näyttäytyivät ennen kaikkea syyllisyyden tunteena, joka saattoi kohdistua esimerkiksi seksuaalisiin ajatuksiin samasta sukupuolesta sekä masturbointiin.⁶⁷ Pieni paikkakunta puolestaan vaikeutti oman seksuaalisuuden kokeilua ja suhteiden muodostumista. Vertaistuen ja seuran löytäminen tuntui monelle mahdottomalta. Vastauksissa ei tässä yhteydessä juuri sanoiteta pelkoa yhteisön ulkopuolelle jäämisestä tai huhujen leviämisestä nopealla vauhdilla, mutta se näyttää olevan vaikuttavana tekijänä taustalla. Myös poikkeavia kokemuksia on. Eräs muistelija kertoi, että paikkakunnan uskonnollisuus oikeastaan auttoi homoseksuaalisuuden peittämisessä, kun ympärillä oli paljon nuoria, jotka eivät juhlineet aktiivisesti.⁶⁸

---

⁶⁴ Jokinen 2000, 213, 221–222, 225, 227–228.

⁶⁵ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

⁶⁶ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

⁶⁷ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* esim. 23. 2014

⁶⁸ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 44. 2014.

Helsinki näyttäytyy muistelijoiden kuvauksissa usein muuta Suomea parempana paikkana asua – sellaisena paikkana, josta on mahdollista löytää seuraa.⁶⁹ Tämä ei sinänsä yllätä, sillä homoseksuaalisuuteen liittyvä uutisointi keskittyi valtakunnallisessa mediassa Helsinkiin, ja joistain uutisista kävi ilmi, että Helsingissä oli homobaareja- ja ravintoloita sekä homoille suunnattua järjestettyä toimintaa. Muistelijat ovat viettäneet nuoruutensa ympäri Suomen, pääasiallisesti Oulun eteläpuolella, ja moni kertoo muuttaneensa kotipaikkakunnaltaan saadakseen etäisyyttä läheisiinsä ja mahdollisuuden elää seksuaalisesti avoimempaa elämää. Niiltä osin, kuin muuttopaikka mainitaan, se on lähes poikkeuksetta pääkaupunkiseutu - tai ulkomaat.

Muistelijoiden joukkoon mahtuu myös niitä, jotka eivät ole ikinä seurustelleet, ja joiden homoseksuaaliset kokemukset ovat jääneet vain ajatusten ja ihastumisten tasolle. Eräs opettajana työskennellyt nainen kertoo vastauksessaan:

En ole koskaan seurustellut kenenkään kanssa – en miehen en naisen. Minulla ei ole koskaan ollut läheistä suhdetta toiseen ihmiseen. Tärkeä osa ihmisyydestäni – seksuaalisuus – on jäänyt toteuttamatta tai toteutunut vain haavekuvissa. – Minä elin elämäni maailmassa, jossa osa minusta jäi toteutumatta. Nyt olen vanhus ja vien salaisuuteni hautaan.⁷⁰

Hän kertoo olleensa läpi elämän rakastunut toiseen naiseen, mutta ei ole koskaan tunnustanut tätä kenellekään. Rakkauden kohteena olevasta naisesta kirjoittaminen muistelijan päiväkirjaan vaikuttaa kuitenkin tuoneen hänelle iloa. Häntä on jäänyt kaivertamaan erityisesti tiedon ja seksuaalivalistuksen vähäisyys. Kirjoittaja esittääkin toiveen siitä, että materiaalia kertyy mahdollisimman paljon, ja sitä käytetään tutkimukseen.⁷¹

Joukossa on myös muutamia muistelijoita, jotka tietoisesti hakeutuivat heteronormatiiviseen suhteeseen pyrkiessään piilottamaan oman seksuaalisuutensa ja täyttääkseen lähipiirin sekä yhteiskunnan odotukset avioliitosta. Lapsia yksikään muistelija ei kerro hankkineensa. Esimerkiksi Hannu tapasi kolmikymppisenä häntä nuoremman tytön ja aloitti tämän kanssa suhteen. Seurusteluun johtivat molempien käytännönläheiset tarpeet: Hannu halusi salata oman seksuaalisuutensa ja tyttö puolestaan halusi muuttaa pois vanhempiensa luota. He avioituivat nopeasti ja asettuivat aloilleen pyörittämään Hannun yritystä. Yhteiselo toi kuitenkin mukanaan omat haasteensa. Vaimo ei kokenut tarpeidensa tulevan tyydytetyksi ja

---

⁶⁹ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 44. 2014.

⁷⁰ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 56. 2014.

⁷¹ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 56. 2014.

hänelle kehittyi alkoholiongelma, ja Hannu puolestaan tunsu pettävänsä itsensä. Liitto purettiin sovussa.⁷²

”Asioista kun ei puhuta, niitä ei ole. Ne sivuutetaan sillä tavalla”, Hannu toteaa.⁷³ Hiljaisuus mielletään osaksi suomalaista kulttuuria. Suomalaisten ajatellaan esimerkiksi nauttivan rauhasta ja luonnon hiljaisuudesta - mutta harvemmin tähän hiljaisuuden käsitteeseen liitetään ihmisten vaientaminen ja ongelmien käsittelemättä jättäminen. Muistelijoiden lapsuudessa homoseksuaalisuus on kuitenkin ollut tabu, aihe, josta ei ole soveliasta puhua, ja josta myös suomalainen media suurimmilta osin vaikenä.

2.3 Homoksi synnyttään ja kasvetaan

Mä ite oon herännyt siihen että mä oon jotenkin poikkeava varmaan neljä-viisvuotiaana -- Huomasin vaan niin, että nyt mä poikkeen jotenkin. Ja sille ei ollu nimeä. Mut jostain opin tietämään niin, että on asioita joista ei puhuta.⁷⁴

Eihän se silloin tuolle asialle ollu nimeä silloin että, lapsen maailmassa että se on, sen mä muistan että naapurin pojan kanssa, se oli mua kaksi ja puol vuotta, kolme vuotta vanhempi, niin sen kanssa me niinku, se tykkäs leikkiä... meillä oli sellaset omat seksileikit, että me leikittiin sen kanssa. Mä oon ollu viisvuotias kun mä ekan kerran hänen kanssaan näitä seksileikkejä alottanu--⁷⁵

Näin vastasivat Hannu ja Juha, kun heiltä kysyttiin, milloin he ensimmäisen kerran huomasivat olevansa kiinnostuneita miehistä. Vastaukset ovat samankaltaisia: molemmat kertovat huomanneensa asian varhaisessa iässä, noin viisivuotiaana, vaikka heillä ei ollut nimeä asialle. Molempien lapsuudessa näkyy tavalla tai toisella tarve ilmaista itseään ja tutkia omaa ”poikkeavuuttaan”.

Stålström ja Ross ovat tutkineet kyselyaineiston pohjalta homoseksuaalien identiteetin, persoonallisuuden ja seksuaalisuuden kehitystä. Heidän tutkimuksestaan käy ilmi, että moni nuori tunnistaa seksuaalisen suuntautumisensa jo ennen murrosikää, mutta kielteisten asenteiden sisäistäminen voi johtaa erilaisuuden tunteeseen, peittelyyn ja yksinäisyyden kokemukseen. Heidän vastaajansa tiedostivat seksuaalisuutensa keskimäärin noin 14-vuotiaana, minkä jälkeen moni yritti tukahduttaa seksuaaliset halunsa. Ensimmäiset suhteet tai kontaktit solmittiin keskimäärin 20-vuotiaana.⁷⁶

⁷² Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

⁷³ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa..

⁷⁴ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

⁷⁵ Juhana haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

⁷⁶ Stålström & Ross 1984, 41–44.

Stålströmin ja Rossin vastaajat ovat pääasiassa Hannua ja Juhaa vanhempaa ikäluokkaa, mutta heidän nuoruusiän kokemuksensa myötäilevät toisiaan. Vaikka molemmat haastateltavat tiedostivat oman erilaisuutensa jo varhaislapsuudessa, nimi sille saatiin vasta myöhemmin, ja ensimmäiset suhteet löytyivät aikuisiän jälkeen. Juhan varhaiset kokemukset homoseksuaalisuudesta liittyvät varhaislapsuuden ”leikkeihin” hänen ystävänsä, naapurissa asuneen pojan, kanssa. Leikki oli poikien yhteinen salaisuus, ja hän muistelee heidän lähinnä hyväilleen toisiaan. Juha toteaa, että siihen liittyi jonkinlaista seksuaalista halua, vaikka se ei ollutkaan aikuisten seksuaalisuutta, ja kuvailee leikin tuntuneen lähinnä ”jännältä”. Hän kertoo jatkaneensa leikkejä ystävänsä kanssa vuosia aina siihen asti, että tämä muutti pois. Ymmärtäessään ”homostelleensa viisvuotiaasta lähtien”, Juha nauraa huvittuneena.⁷⁷

Hannu kertoo, että hän kiinnostui jo lapsena piirtämisestä ja alkoi piirtää miesten kuvia. Hän myös vietti nuorena paljon aikaa tyttöjen kanssa, ja hänellä oli suuri kaveriporukka. Hän koki erilaisuuden tunnetta, eikä aina tuntenut sopivansa muiden poikien joukkoon. Hän myös muistelee tilannetta, jossa luokkakaverit kävivät hänen sekä toisen pojan kimppuun ja haukkuivat heitä homoiksi, vaikka Hannu ei edes kunnolla tiennyt, mitä he tarkoittivat.⁷⁸

Molemmat haastateltavat saivat tietää homoseksuaalisuudesta lehtien kautta. Suurin kansalliseen levikkiin noussut uutinen oli *Ilta-Sanomissa* 10. elokuuta 1966 julkaistu etusivun uutinen *Homoseksuaalipesä Helsingissä* (Liite 2. Homoseksuaalipesä Helsingissä, *Ilta-Sanomien* 10.8.1966). Erityisesti Hannulle uutinen oli merkittävä, ja hän kuvailee sen vaikutusta haastattelussaan:

Ilta-Sanomien lööppi. Öö --65 tai 66 tapahtu tää että poliisithan jahtas sillon siihen aikaan kaikkea mahdollista. Ja sit ne oli jahdannu, Helsingissä huom, Helsingissä öö jotain homoja jotka kokoontu yhteen niin sit ne paljasti tän homopesän. Iso lööppi jossa et Helsingissä löydetty homopesä. Niin siinä vaiheessa mä itte tajusin et hetkinen. Mä kuulun tohon joukkoon, mulla on koti. Ja sit mä luin sitä innoissani juttua en sillain että se on hävettävä juttu tai muuta, mä luin sen takia innoissani että siinä on jotakin mulle liittyvää. Ja mä en osannut edes hävetä sitä vaikka poliisit jahtas mut silti. Niin se anto mulle ensimmäisen kerran nimen sille asialle. --⁷⁹Mä luulen että se laitto syvempään kaappiin. -- mulla oli mahdollisuus käydä Helsingissä. Mähän lähdin etsimään tietysti sitä homopesää. Että missä se on. Ja eihän mulle siihen mistään tullut tietoa siitä että

⁷⁷ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

⁷⁸ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

⁷⁹ Tutkijan välikysymys: Muuttiko se jotenkin sun elämää tai elämänasennetta?

missä se on. Jälkeenpäin kuullut että se on Vallilassa. Ja tota, enhän mä osannut sitä ettiä. Ja tota, kun en löytäny, niin en löytäny.⁸⁰

Ilta-Sanomien jutussa kerrottiin Helsingissä sijainneesta yksityisasunnosta, jonka keski-ikäinen omistaja ”saalisti” miehiä seurakseen. Lehti julkaisi hänestä nimeä lukuun ottamatta kaiken – iän, ammatin, koiran rodun ja kuvia asunnosta. Sen tietojen mukaan homoseksuaalit ovat alkaneet kohdistaa iskentäänsä ennen kaikkea varusmiespalvelustaan suorittaviin nuoriin miehiin. Jutussa toimintaa kuvataan verkostoituneena ja laaja-alaisena.⁸¹ Se toi homoseksuaalisuuden koko kansalle näkyväksi ilmiöksi: heitä todella oli olemassa.

Hannu ei ole ainoa, joiden elämää Ilta-Sanomien artikkeli kosketti. Artikkelissa käsitellyn miehen, ”Eeron”⁸², elämää on tutkinut tarkemmin Sandra Hagman. Juttuvinkin oli ilmeisesti antanut tuleva alivuokralainen, joka oli yhdessä toimittajan kanssa juottanut Eeron humalaan ja viettänyt tämän kanssa iltaa saadakseen häneltä tietoja. Eero sai vuoden 1966 lopussa kolmen kuukauden tuomion jatkuvasta haureuden harrastamisesta. Myöhemmin hänestä tuli aktivisti ja hän käytti lehtijutun myötä samaansa huomiota edustaessaan homoseksuaaleja ja edistäessään heidän oikeuksiaan. Juttu oli ensimmäinen laatuaan ja toi homoseksuaalisuuden koko kansan tietoisuuteen – sekä käynnisti julkisen keskustelun, joka lopulta johti vuoden 1971 lakimuutokseen.⁸³

Juha puolestaan muistaa lapsena ihmetelleensä tv-ohjelmassa näkynyttä miesparia, jota hänen isänsä nimitti ”härkäpariksi”. Nimi asialle löytyi vihdoinkin serkun *Hymy*-lehdistä, joita he lukivat salaa aikuisilta serkun makuuhuoneessa. Juha muistaa hulppeat merenrantakuvat ja uutisen homojen häistä, sekä veljen käskyn olla kertomatta lehdistä vanhemmille.⁸⁴ Veljen käskystä välittyi implikaatio siitä, että homoseksuaaleista ei sovi puhua, sillä aihe oli niin vaarallinen, että lehden lukemisesta saattaisi joutua ongelmiin.

Hannu ja Juha viettivät nuoruuttaan eri vuosikymmeninä, mutta ensimmäiset tiedot homoseksuaalisuudesta, ja tutustuminen omaan seksuaalisuuteen, tapahtui molemmilla teinivuosina tai aikuistumisen kynnyksellä. Juha kuunteli *Village People*-yhtyettä, joka lehtien mukaan joutui tuomaan Suomen keikalleen poikakaverit Tukholmasta, kun Suomessa

---

⁸⁰ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa. Vastaus, kun tutkija kysyi milloin hän on ensimmäisen kerran törmännyt homoseksuaalisuuteen käsitteenä. Välistä poistettu mm. tieto Hannun iästä ja asuinpaikkakunnasta.

⁸¹ Homoseksuaalipesä Helsingissä, *Ilta-Sanomat*, 10.8.1967.

⁸² Hagman käyttää kirjassaan miehestä aliasta Eero, yhden Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* -teoksen veljen mukaan.

⁸³ Hagman 2016, 233–248.

⁸⁴ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

ei ollut homoja tarjolla. Hän luki veljen ja luokkakaverin pornolehtiä, joissa toisinaan oli myös homoja, vaikka he olivat Juhan mielestä ikävän näköisiä. Eroottisista novelleista hän muistaa tosin pitäneensä.⁸⁵

Hannu puolestaan lähti *Ilta-Sanomien* innoittamana Helsinkiin, tarkoituksenaan etsiä lehdessä mainittu homopesä. Kun paikkaa ei löytynyt, hän palasi kotiin, entistä syvemmällä kaapissa.⁸⁶ Lukuun ottamatta Hannun lyhyeksi jäänyttä yritystä löytää myyttinen homopesä, molempien haastateltavien nuoruusikäinen seksuaalisuus ja sen tutkiminen oli yksityistä ja täynnä salailua.

Suomalaisissa kodeissa tietoa maailmasta saatiin pääasiassa lehtien ja radion välityksellä. Televisiot yleistyivät 1970-luvulla, mutta niiden ohjelmatarjonta oli rajattua. Useampi muistelija kertoo törmänneensä sanaan homoseksuaali ensimmäisen kerran nuorena jonkin lehden välityksellä. *Hymyn* lisäksi nimeltä mainitaan esimerkiksi *Suomen Kuvalehti*, *Apu* ja *Valitut palat*. Muita mainittuja ensimmäisiä tiedonlähteitä ovat olleet aids-utiset sekä televisiossa esitetty dokumentti.

Eri puolella Suomea koteihin tilattiin eri lehtiä, mikä tarkoittaa, että eri nuorten saatavilla oli erilaisia uutisia ja muita lehtiartikkeleita. Vaikka esimerkiksi *Helsingin Sanomien* levikki oli laaja, moni kotitalous tilasi pääasiassa oman alueen paikallislehteä. Mikäli homoseksuaalisuudesta, tai esimerkiksi siihen liittyvistä oikeudenkäynneistä tai eduskuntakeskustelusta, olisi uutisoitu kansallisessa lehdistössä, uutinen ei todennäköisesti olisi tavoittanut koko Suomea. Informaation rajallinen saatavuus osaltaan selittää aiheeseen liittyvän tietouden hajanaisuutta.

Myös sateenkaarimuistelijat nostavat esiin pääasiassa toisistaan poikkeavia tv-ohjelmia ja lehtiä, joissa he muistavat nähneensä kuvauksia homoseksuaalisuudesta. Yksi poikkeus kuitenkin on: neljä heistä nimittäin mainitsee *Hymy*-lehden sivuilta julkisuuteen ponnistaneen Monsieur Mossen.⁸⁷

Kun *Hymy* alkoi 1960-luvun lopulla julkaista homoseksuaalisuutta käsitteleviä artikkeleita, niissä annettiin erityistä tilaa homoseksuaalien omille haastatteluille. Kampaajana sekä televisio- ja elokuvamaskeeraajana työskennellyt Monsieur Mosse, oikealta nimeltään Raimo

---

⁸⁵ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

⁸⁶ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

⁸⁷ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 2, 46. 2014. Myös Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa & Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

Jääskeläinen, oli ensimmäinen avoimesti ja näkyvästi homoseksuaali julkisuuden henkilö Suomessa. Hän esiintyi ensimmäisen kerran lehdessä jo 1960-luvulla, mutta kun homoseksuaalisuus laillistettiin Suomessa vuonna 1971, lehti julkaisi reportaasisarjan hänen homoseksuaalisuudestaan.⁸⁸

Muistelijoiden suhtautuminen Mosseen vaihtelee välinpitämättömästä negatiiviseen. Todennäköistä on, että hänessä ei ollut muistelijoille merkittävää samaistumispintaa: räikeän, perinteisiä sukupuolinormeja horjuttavan persoonan luoma kuva homoseksuaalisuudesta oli hyvin erilainen kuin tavallisten ihmisten kokemus. Eräs muistelijoista kuvailee hänen keikistelleen lehden sivuilla keinoturkiksissa.⁸⁹ Myös Hannu muistelee haastattelussa vaaleanpunaista turkista ja ympärillä pyörineitä missejä.⁹⁰

Hymyn tapaa lähestyä homoseksuaalisuutta voi pitää aikaansa nähden poikkeuksellisen avoimena, joskin ristiriitaisena. Lehti kirjoitti esimerkiksi prostituutiosta ja alaikäisten seksuaalisesta hyväksikäytöstä, nousivat haastatteluissa esiin myös oman seksuaalisuuden salaamiseen liittyvä ahdinko ja sen mukanaan tuoma itsetuhoisuus. Juvonen toteaa, että sensaationhakuisuudesta huolimatta lehti puolusti avoimesti homoseksuaalisuuden laillistamista. Toisaalta artikkeleissa julkaistiin avoimesti esimerkiksi dekriminisoitua ajaneen Psyke ry:n toimintaan osallistuneiden henkilöiden nimiä ja kuvia, mikä johti Juvosen mukaan yksityiselämän tarkempaan suojeluun.⁹¹

Juvonen ja Taavetti toteavat, että muistelijoiden viittaukset populaarikulttuuriin ja julkisuuden tapahtumiin kertovat toisaalta siitä, että kuvastoa, johon omia kokemuksia pystyi peilaamaan oli vähän – mutta myös siitä, miten merkittävää yksityisen ja kulttuurisen muistin yhteen kiinnittyminen on juuri queerin muistamisen osalta.⁹² Vaikka muistelijoiden suhtautuminen lehtien homokirjoitteluun vaihtelee, ja on paikoin paljastus uutisten vuoksi hyvin kriittistä, nuoruuden kertomuksissa ne vaikuttavat olleen merkittävä tietoisuuden lisääjä ja henkireikä. Esimerkiksi Juha kuvaa käyneensä nuorena läheisen kaupungin kirjastossa lukemassa *Helsingin Sanomia*, jota ei hänen kotiinsa tilattu.⁹³ Halu löytää ajantasaista tietoa oli siis olemassa.

---

⁸⁸ Juvonen 2002, 113.

⁸⁹ SKS KRA. *Sateenkaarinooret 2*. 2014.

⁹⁰ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

⁹¹ Juvonen 2002, 105–114.

⁹² Juvonen & Taavetti 2022, 405–406.

⁹³ Juhun haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

3 Pienet on piirit

3.1 Kirjeenvaihtoa ja saunailtoja

Sen jälkeen sitten tulikin [miesten pornolehtiä], 60-luvun lopussa varmaan alko tullen Rattoo ja näitä... ja... Kallee ja mitä niit oli. Ja sitä niihin tuli sitten tää seuranhakupalstat. Jossa mies haki miestä ja nainen hakee naista. Mies hakee naista. Tämmösiä otsikoilla oli nää seuranhakupalstat. Ja niihin sitten... koska rikoslaki oli vielä hyvin vahvasti mukana siinä niin ne ei uskaltanut mitään muuta ku vaan laittaa siihen seuranhakuilmutukseen siitä että olen kiinnostunut.⁹⁴

Homoseksuaalisuuden ollessa laitonta tai sairasta, useat törmäsivät nuoruusvuosinaan lukuisiin haasteisiin yrittäessään etsiä itselleen seuraa, oli sitten kyse ystävyys- tai rakkaussuhteista. Suomessa oli 1960-luvun lopulta alkaen tarjolla joitain homoseksuaaleille suunnattuja lehtiä, mutta niiden levikki oli rajattua. Esimerkiksi Psyke ry:n julkaisemalla 96-lehdellä oli järjestöä tutkineen Niklas Koskisen mukaan 500 vakituista tilaajaa, ja sitä pystyi ostamaan Siipipyörä-kioskeista Suomen ympäri. Hänen mukaansa erityisesti maaseudulla homoseksuaalit eivät uskaltaneet hankkia sitä omasta kotikylästään, koska he pelkäsivät paljastumista. Se oli 1970-luvun alussa ainoa lehti, joka julkaisi homoseksuaalien seuranhakuilmoituksia. Myöhemmin niitä julkaisivat myös jotkut miesten ajanvieteledet, kuten Hannun mainitsemat *Kalle*⁹⁵ ja *Rattoo*.⁹⁶

Erityisesti pienemmillä paikkakunnilla muiden homoseksuaalien kanssa keskusteleminen oli mahdollista lähinnä kirjeiden ja puhelimen välityksellä. Kirjeenvaihtokulttuuri oli tähän aikaan aktiivista, ja useissa aikakauslehdissä oli kirjekaveripalstoja. Omassa aineistossani nousee esiin lähinnä miestenlehdet, mutta Tuula Juvonen kertoo omien haastateltaviensa löytäneen suhteita 96-lehden kirjeenvaihdon kautta.⁹⁷

Keskustelu kirjeenvaihdon osoittautui usein hitaaksi ja hankalaksi:

H: Sit sieltä joka laitto eteenpäin [lehden toimitus] niin se vastas siihen kirjeeseen varmaan samaa kautta tuli eteenpäin, se niinku kadotettiin se oikea osote.

A: Niin niin.

⁹⁴ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

⁹⁵ Kyseistä *Kalle*-lehteä julkaistiin 1973–2015. Tutkielmassa on mainittu myös 1950-luvulla julkaistu miestenlehti *Kalle*.

⁹⁶ Koskinen 2023, 17–19.

⁹⁷ Juvonen 2002, 237

H: Ja se oli aina viikko kaks ku sai odottaa sitä, mikä sieltä vastaus tulee. No sehän ei oo mikään hirveen hyvin toimiva.

A: Ei varmasti [molemmat nauravat]

H: Ja tota... no se oli sit semmonen yksi. Mitä aina odotti sitten. Että millon se posti tulee.

A: Niin et sä kuitenkin lähetit niitä kirjeitä sinne?

H: Lähetin. Koska jollain tavalla mä kuitenkin kaipasin niitä. Siis mä olin siellä kaapissa et en mä uskaltanut puhua kellekään. Ja mä luulen et jos mä oisin löytänyt sieltä jonkun niin... mä olisin varmaan ollut vielä syvemmin siellä kaapissa. Näyttämättä kellekään ulkopuoliselle että mua jotenkin... kiinnostunut asiasta.⁹⁸

Hannun kohdalla kirjeenvaihto jäi satunnaiseksi jutteluksi, eikä johtanut tapaamisiin tai suhteiden syntymiseen. Juha puolestaan kertoo tavanneensa pari miestä, jotka hän löysi alun perin lehtien kirjeenvaihto- ja puhelinilmoitusten kautta. Hän kuvailee ajan kirjeenvaihtokulttuuria kalasteluksi, jossa erityisesti vanhemmat miehet yrittivät löytää itselleen nuorempaa seuraa.

Lukioikäisenä Juha tapasi muutamia häntä huomattavasti vanhempia miehiä, ja heidän kanssaan läpi käymiään kokemuksia hän kuvailee hyväksikäytöksi. Erään vanhemman miehen kautta hän tapasi myös itseään vuoden nuoremman pojan, Matin⁹⁹, johon hän ihastui. Heille syntyi ystävyysuhde, ja kaksikko lähti muun muassa interrailaamaan Kreikkaan. He päätyivät lopulta myös romanttiseen suhteeseen, mutta vasta paljon myöhemmin.¹⁰⁰

Kirjeenvaihto näyttäytyy aineiston valossa yhtenä ainoista mahdollisuuksista keskustella omasta seksuaalisuudestaan muiden kanssa ja hankkia seuraa myös pienemmällä paikkakunnilla. Sitä vastaajat eivät tuo esiin, miten kirjeenvaihdon seurauksena löydetty suhteet etenivät. Tapasivatko he julkisella paikalla, hotellissa vai toisen kotona? Esimerkiksi vanhempien luona asuvan Juhan kohdalla hänen oma kotinsa ei näyttäydä vaihtoehtona. Osa homoseksuaaleista koki kirjeenvaihdon ikäväksi. He eivät halunneet tuottaa minkäänlaista materiaalia, joka olisi lisännyt kiinnijäämisen mahdollisuutta, tai jota olisi voitu käyttää oikeudessa todisteena homoseksuaalisuudesta.¹⁰¹ Homoseksuaalisuudelle keksittiin erilaisia

---

⁹⁸ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

⁹⁹ Nimi muutettu.

¹⁰⁰ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹⁰¹ Juvonen 2002, 58.

kiertoilmauksia¹⁰² tai, kuten Hannu haastattelussaan kuvailee, lehden toimitus välitti kirjeet osoitetietojen salaamiseksi.

Kirjeenvaihdolla oli selvästi tärkeä merkitys homoseksuaaleille. Tätä kuvastaa myös Juhan haastattelun yhteydessä minulle esittämä kysymys siitä, olenko lukenut Tommi Kinnusen *Neljäntienristeys*-romaanin, koska se tuo ilmi, miten tärkeää kirjeenvaihto homoseksuaaleille oli.¹⁰³ Romaanin yhden päähenkilön, Onnin, homoseksuaalinen suhde toiseen mieheen selviää vaimolle hänen piilotetun kirjeenvaihtonsa kautta.¹⁰⁴ Tätä kohtaloa myös aikalaiset selvästi pelkäsivät.

Stålström ja Ross ovat vuonna 1984 julkaistussa artikkelissaan käyneet läpi Suomessa ja ulkomaillakin tehtyjä vertailututkimuksia, jotka selittävät sitä, miten homoseksuaaliset suhteet eroavat heterosuhteista. Jo tuolloin tutkimukset olivat pääosin yksimielisiä siitä, että seksuaalisuudestaan huolimatta vastaajat pitivät pitkäaikaista rakkaussuhdetta tavoittelun arvoisena ihanteena. Vertailuryhmät kuvailivat rakkauden kokemista samalla tavalla. Ero ryhmien välillä syntyi puolestaan siitä, että homoseksuaaleiksi itsensä luokittelevien vastauksissa oli merkittävä määrä vastaajia, jotka kamppailivat itsensä hyväksymisen kanssa. Myös esimerkiksi yhteen muuttamista välteltiin. Toisaalta samaa sukupuolta olevien väliset suhteet nähtiin tasa-arvoisempina, sillä niissä ei samalla tavalla näkynyt perinteisten sukupuoliroolien vaikutusta.¹⁰⁵

Rakkauden kaipuu välittyy myös tämän tutkimuksen aineistossa. Usea muistelija on vastaushetkellä pitkäaikaisessa, jopa vuosikymmeniä, kestäneessä parisuhteessa. Tähän kategoriaan kuuluvat myös Juha ja Hannu. Niiltä osin kuin muut puhuvat parisuhteen kaipuusta, vastaajat jakautuvat niihin, jotka näkevät parisuhteen mahdottomana - esimerkiksi oman ulkonäkönsä vuoksi¹⁰⁶ - sekä niihin, jotka yhä toivovat löytävänsä elämänkumppanin. Eräs vastaaja, joka kuvaa ihastuneensa lähinnä heteromiehiin, päättää vastauksensa: ”Toivon että se oikea tulee vastaan, osaisin jo arvostaa rakkauden voimaa.”¹⁰⁷

Merkittävä osa vastaajista tavannut seurustelu- tai seksikumppaninsa sellaisissa arkipäiväisissä tilanteissa, joissa ihmiset seksuaalisuudesta riippumatta yleensä kokoontuvat.

---

¹⁰² Juvonen 2002, 238

¹⁰³ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹⁰⁴ Kinnunen 2014.

¹⁰⁵ Stålström ja Ross 1984, 53–56.

¹⁰⁶ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 391. 2014

¹⁰⁷ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 2. 2014.

Varsinaiset seksuaalivähemmistöille suunnatut kohtaamispaikat rajoittuvat vielä vuosia laillistamisen jälkeen tiettyihin puistoihin tai ravintoloihin, joissa läsnä oli usein kiinnijäämisen ja väkivallan riski.¹⁰⁸

Niiltä osin, kun omassa aineistossani tuodaan esiin tarkempia tietoja ensimmäisistä suhteista, ne poikkeavat tästä tuloksesta. Lukuun ottamatta lapsuusajan ensimmäisiä kokeiluja, usein naapurin pojan kanssa, kertomuksissa korostuvat matkat helsinkiläisiin ravintoloihin, joilla tiedettiin olevan maine homoravintoloina, sekä esimerkiksi Sirkkan tanssien¹⁰⁹ kaltaisiin seksuaalivähemmistöille suunnattuihin tapahtumiin.¹¹⁰ Tutkimukseni aineisto on suppeampi, jolloin siinä todennäköisesti korostuvat sellaisten henkilöiden vastaukset, jotka ovat nähneet omissa kokemuksissaan jotain merkittävää ja jakamisen arvoista, kuten ensimmäiset matkat Helsingin homopaikoille. Rakkauden kaipuusta huolimatta tällaiset kohtaamiset jäivät usein lyhytkestoisiksi.

Puistoja, julkisia käymälöitä ja saunoja pidettiin yleisesti paikkoina, joissa homomiehet viettivät aikaa. Erilaisissa lehdissä, kuten aiheeseen harvinaisen nopeasti, jo 1950-luvulla, tarttuneessa miestenlehti *Kallessa*¹¹¹, julkaistiin jopa varoittavia uutisia siitä, että lapset pitäisi pitää niistä etäällä, sillä homojen pelättiin ahdistelevan nuoria poikia.¹¹² Juha kertoo käyneensä sekä Helsingissä, että Turussa uimahalleilla, ja tavanneensa muita homoja niiden saunoissa. Toisinaan nämä tapaamiset johtivat lyhyiden romanssien syntymiseen.¹¹³ Puisto- ja käymäläkulttuuria ei aineistossa nouse esiin.

Hieman samanlaisia nopeiden ja oman elämänpiirin ulkopuolisten suhteiden kirjoja edustavat myös erään Sateenkaarinuorena-kyselyn vastaajan kokemukset. Hän kertoo opiskelleensa peruskoulun jälkeen sisäoppilaitoksessa, josta hän lähti viikonloppuisin liftaamaan:

Muistan ensimmäisiä liftausreissuja. Letukalla liikkeellä ollut mies poimi minut kyytiin tienvarresta. Jossain vaiheessa kiinnitin huomiota kuljettajan tiukkojen farkkujen etumukseen. Hän ajoi autoa jalat reilusti harallaan, katsoi minua ja johdatti minut koskemaan itseään. Pidin sitä kiihottavana. Pysähdyimme metsän

¹⁰⁸ Stålström ja Ross 1984, 52.

¹⁰⁹ Sirkkan tanssit oli tanssitapahtuma, jota järjestettiin 1970-luvulta alkaen, alun perin osana Psyke ry:n toimintaa.

¹¹⁰ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 46. 2014.

¹¹¹ Kyseistä *Kalle*-lehteä julkaistiin 1950-luvulla. Tutkielmassa on mainittu myös 1973–2015 julkaistu miestenlehti *Kalle*.

¹¹² Kortetjärvi 2019, 16.

¹¹³ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

reunaan. Mies tunkeutui minuun auton konepellin päällä. Se oli ensimmäinen kerta. Tunsin samalla kertaa itseni likaiseksi, mutta myös vapautuneeksi.¹¹⁴

Baareista Vanha Kellari ja Gay Gambrini mainitaan usein homopaikkoina, jonne matkustettiin ulkopaikkakunnilta. Vuonna 1964 avattu Vanha Kellari sijaitsi nimensä mukaisesti Vanhan Ylioppilastalon kellarissa, ja homomiehet ottivat sen niin nopeasti omaksi kokoontumispaikakseen, että on puhuttu jopa ”Vanhan Kellarin valloituksesta”.¹¹⁵ Vuoteen 1967 asti seuranhaku ravintoloissa oli mahdollista vain miehille, sillä naiset pääsivät niihin ainoastaan miehen seurassa. Matkoja kuvataan muisteluissa jännittävinä, sillä niiden todellisen syyn piilottelun lisäksi kyseessä oli usein nuoren ensimmäinen yksin tehty matka Helsinkiin:

Matkustin Helsinkiin 18-vuotiaana ja kävin molemmissa paikoissa. Vanhan Kellarissa keski-ikäiset homomiehet joivat kaljaa ja iskivät toisiaan. Olin ollut niin yksin koko nuoruuteni, että minua alkoi itkettää. Gay Gambriniin en ensi kerralla uskaltanut mennä, sinne olisi pitänyt kulkea jonkun pimeän porttikongin halki ja sen raunalla oli iso joukko ihmisiä. Toisella Helsingin reissullani uskaltauduin sydän hakaten sisään, eteiseen, portaat ylös ja ravintolaan. Se oli täpötäynnä nuoria ja nuorekkaita miehiä! Olin niin onnellinen, että join itseni hetkessä ihan känniin!¹¹⁶

Baarien kuvauksissa vaihtelevat positiiviset ja negatiiviset kokemukset. Myös toinen sateenkaarikyselyn muistelijä kertoo valmistautuneensa Helsingin matkaan viikkoja. Hän valehteli opiskelukavereilleen, että syynä hienoon pukeutumiseen olivat kummitäidin syntymäpäiväjuhlat, joihin hän kertoi olevansa menossa. Ravintolaelämään tottumattomana hän ei ravintola Mercurin edessä kuitenkaan uskaltanut heti sisälle, vaan seurasi hetken aikaa kadun toiselta puolelta sisään meneviä miehiä. Lopulta hän kuitenkin rohkaistui sisään.¹¹⁷

Haastateltavani kokivat suomalaisen ravintolaelämän paljon vieraampana. Juha kertoo tienneensä esimerkiksi Vanhasta Kellarista, mutta ei koskaan käynyt siellä, ja Sirkan tansseissa kävi hänen oman kokemuksensa mukaan lähinnä vanhempia homomiehiä.¹¹⁸ Hannu puolestaan kertoo nuorena miehenä pelänneensä kiinnijäämistä niin paljon, että hän uskaltautui käymään suomalaisissa homoravintoloissa aktiivisemmin vasta 1990-luvulla.¹¹⁹

¹¹⁴ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 23. 2014.

¹¹⁵ Haasio & Mattila 2022, 151.

¹¹⁶ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 21. 2014.

¹¹⁷ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 46. 2014.

¹¹⁸ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹¹⁹ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

Aineistossa esiintyy myös torjutuksi tulemisen kokemuksia. Juha kertoo, että hän tapasi kirjeenvaihdon kautta yhden vanhemman helsinkiläismiehen, joka ei kuitenkaan kelpuuttanut häntä seurakseen ja pohtii, että hänellä varmaan oli Helsingissä varaa valita.¹²⁰ Eräs Sateenkaarinuorena-kyselyn vastaaja puolestaan kertoo, että hän oli ensimmäisen kerran miehen kanssa 25-vuotiaana, vaikka tarjontaa olisi ollut myös aiemmin, erityisesti vanhempien miesten osalta.¹²¹

3.2 Homojen paratiisimaiden jäljillä

--ja ne oli semmosii matkoja joissa siis, eh, mä itte sain toteuttaa itteeni silleen että mua ei kukaan kattonut et mitä mä teen. Ja ne oli se missä mä hain ittelle sitä mikä mä oikeastaan oon. Ja löysinkin ittestäni paljon semmosia piirteitä että, et mun elämä vois olla eri tavalla jos olis vapaampi tää yhteiskunta.¹²²

Tutkimuksen aineistosta nousee esiin useita tapauksia, joissa seksuaalisuutta tutkittiin oman elämänpiirin ja lähiseudun ulkopuolella. Suomen rajojen sisällä erityisesti Helsingin nähdään tarjoavan seksuaalivähemmistöille mahdollisuuksia, joita ei muualla ollut. Haastatteluissa Hannu ja Juha kertovat matkustaneensa paljon ympäri Eurooppaa, etsimässä homopaikkoja ja mahdollisuuksia kokeilla omaa seksuaalisuuttaan ympäristössä, joka oli seksuaalisuuden suhteen vapaampi. Hannu teki alun perin paljon matkoja yksin Tukholmaan, mutta myöhemmin matkakohteet laajenivat myös Etelä-Eurooppaan; Italiaan, Ranskaan ja Espanjaan, aina noin viikoksi kerrallaan.¹²³ Juha puolestaan kertoo interrailanneensa Kreikassa, Wienissä ja Budapestissä, ja matkoistaan Pariisiin ja Mykonoksen saarelle Kreikkaan.¹²⁴

Molemmat kertovat löytäneensä matkavinkkejä *Spartacus*-lehdestä. Ensimmäisen kerran vuonna 1970 julkaistu *Spartacus International Gay Guide* oli maailmanlaajuisesti merkittävä kirja, joka julkaisi vuosittain suosituksia homoseksuaaleille ystävällisistä matkakohteista. *Spartacuksen* avulla onkin mahdollista seurata alakulttuurien syntymistä ja miesten liikkumista yli valtiollisten rajojen nautinnon perässä.¹²⁵ Suomessa Spartacusta pystyi hankkimaan ainakin Setan välityksellä.¹²⁶

¹²⁰ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹²¹ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 2. 2014.

¹²² Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹²³ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹²⁴ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹²⁵ Erwing 2025, 510.

¹²⁶ *Seta*, 6/81, 34.

Vaikka keskityn muistelijoiden kokemuksiin matkoista ulkomaille, on tärkeä huomata, että niin kutsutut homokohteet eivät syntyneet itsestään, vaan niiden rakentuminen nojautui matkailualan, elokuvien ja matkailijoiden omien kokemusten rakentamaan diskurssiin. Samanaikaisesti ihmisten liikkuminen ja vuorovaikutus näissä homoseksuaalisuudelle rajatuissa tiloissa mahdollisti oman identiteetin luomisen ja muovaamisen eri tavalla kuin kotimaassa ja -kaupungeissa.¹²⁷

Spartacus on merkittävä esimerkki mediasta, joka toisaalta levitti ja muovasi homomatkailun diskurssia ja edesauttoi näiden kohteiden syntymistä ja suosiota. Sen laaja levikki maailmanlaajuisesti tarkoitti, että sen toimitus pystyi ohjaamaan erityisesti homomiesten matkailua maantieteellisesti ja sisällöllisesti. Waitt ja Markwell esittävät omassa tutkimuksessaan, että homoturismia ilmennetään seksuaalisten mahdollisuuksien kautta, minkä vuoksi se usein näyttäytyy globaalina ja homogeenisenä juhlimisen, alastomuuden ja seksityöläisten tarjoamien palveluiden tilana.¹²⁸ Vasta, kun huomio käännetään yksilöön, joka käy läpi homoseksuaalisuuden tiloja, voi löytää eroja, jotka johtavat havaintoon siitä, että homoseksuaalien matkakohteet ovat muuttuvia ja henkilökohtaisia.¹²⁹ Tutkimuksessani tämä näyttäytyy erityisesti siinä, miten eri tavalla Hannu ja Juha puhuvat omista matkoistaan ja siitä, millaisiksi he ne kokivat.

Hannu kertoo, että hän matkusti paljon laivalla Tukholmaan. Ruotsissa homoseksuaalisuus oli laillista ja Suomessa puhuttiin, että sinne kaikki homot matkustivat. Hän matkusti aina yksin, vaikka arvelee, että joku monista tyttökavereista olisi lähtenyt seuraksi jos hän olisi pyytänyt. Seurassa olisi ollut paljon vaikeampaa löytää muita homoja ja käydä pornokaupassa.¹³⁰

Suomalaislehdissä haettiin inspiraatiota homoseksuaalisuusutisointiin juuri Ruotsista. Siellä käytiin 1950-luvulla pari suurta oikeudenkäyntiä poikaprostituutioon liittyen.¹³¹ *Viikon Totuus* -lehti käytti ruotsalaisuutta jopa synonyymina homoseksuaalisuudelle, ja puhui homoseksuaalisuudesta ruotsalaistautina.¹³² Ruotsin läheisyys ja tällainen uutisointi ovat todennäköisesti saaneet aikaan puheen ruotsalaisista homoina, mikä oli yleistä ainakin vielä 2000-luvun alussa.

---

¹²⁷ Waitt & Markwell 2015. 32.

¹²⁸ Waitt & Markwell 2015. 41–42.

¹²⁹ Waitt & Markwell 2015. 43.

¹³⁰ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹³¹ Juvonen 2002. 86.

¹³² Juvonen 2002. 103.

Siinä missä Hannun kertomusten sävy on positiivinen ja niissä korostuu mahdollisuus itsensä toteuttamiseen, Juhan kokemukset ovat vaihtelevia. Ensimmäisen matkansa hän teki Kreikkaan, yhdessä Matin kanssa. Hän kertoo, että homopaikkojen löytäminen Ateenassa ja homosaarena profiloituneella Mykonoksella ei ollut vaikeaa, mutta sen sijaan ongelmia aiheutti mustasukkaisuus. Matille nimittäin syntyi matkaromanssi erään kreikkalaisen miehen kanssa. Juha itse tutustui Mykonoksella pariin vanhempaan homomieheen, mutta he lopettivat juttelun kun Juha kieltäytyi harrastamasta seksiä. Pariisiin ja Prahaan hän kertyy pettyneensä, sillä ranskalaiset olivat kylmiä ranskantaidottomalle miehelle, eikä Prahassa ”ollut homoseksuaalisuutta”.¹³³

Toisaalta hänelle syntyi matkoilla myös pidempiaikaisia suhteita. Hän kertoo tavanneensa taiteilijamiehen wieniläisessä homosaunassa. Häntä vanhempi mies oli juuri eroamassa vaimostaan, ja he tapailivat jonkin aikaa. Juhan itsensä kokemus suhteesta ei ollut kovin intohimoinen, mutta jatkui Suomessa puheluiden ja muutamien kirjeiden muodossa. Vastaava lomaromanssi hänellä syntyi myös Teneriffalla, jossa tavanneen miehen kanssa hän kirjoitteli myös jälkikäteen.¹³⁴

Juhan ja Hannun kokemukset seuranhausta ovat hyvin erilaisia. Hannu kiinnittää vähemmän huomiota yksittäisiin ihmisiin, ja hänen matkojensa pääasiallinen tarkoitus vaikuttaa haastattelun valossa olleen mahdollisuus olla homoseksuaali ilman seuraamuksia. Hän ei ylipäätään haastattelun aikana juuri puhu suhteistaan muihin ihmisiin, pitkäaikaista kumppaniaan lukuun ottamatta. Vastaavasti Juha kuvaa suurempaa määrää lyhyitä suhteita ja aktiivista seuranhakua, myös Suomessa.

3.3 Hyväksikäyttö ja stigma

Nuorempi veljeni ”jäi kiinni” homoudestaan noin 13 vuotiaana karattuaan aikuisen miehen luokse johon oli saanut kontaktini kirjeenvaihtopalstan kautta. Minä olin vielä sattumalta se joka tiesin missä tuo hirveä pervomies asuu joka oli veljeni houkutelut luokseen. Isän kanssa hänet haettiin kotiin eikä siitä enempää perheen kesken puhuttu. Veljen homous oli sen jälkeen käsitelty ja ihan ok.¹³⁵

Aineistossa seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsiin, teini-ikäisiin ja huomattavasti nuorempiin aikuisiin kohdistuneen seksuaalisen kiintymyksen teemat näkyvät pääsääntöisesti kahdella tavalla: aitoina seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkit täyttävänä käyttäytymisenä, ja toisaalta

¹³³ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹³⁴ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹³⁵ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 71. 2014.

stigman aiheuttamien ongelmien kanssa kamppailuna. Heteronormia rikkovien seksuaalisuuksien yhdistäminen toisiinsa edesauttoi sitä, että homoseksuaalisuus ja pedofilia nostettiin usein esiin yhdessä. Tämä asetti monet ikävään asemaan, sillä oman seksuaalisuuden tuominen julki altisti tälle stigmalle.

Homoseksuaalisuuden luokittelua sairaudeksi puoltanut psykiatri, ylilääkäri Kalle Achté totesi vuonna 1977, että homoseksuaali ei sovi nuoriso-ohjaajaksi, sillä nuoriso-ohjaajana he voisivat tarjota nuorille samaistumispintaa oman seksuaalisuuden löytämiseen.¹³⁶ Kalle Achtén tapaiset näkemykset vaikeuttivat oleellisella tavalla vastaajien elämää. Eräs muistelija kertoo, miten merkittäviä nuoruuden kesäleirien yhteisöllisyys on hänelle ollut myöhemmässä elämässä, ja toteaa että suhtautuminen homoseksuaaleihin on jäänyt kalvamaan hänen mieltään:

Olisin myös halunnut antaa osaamistani ja aikaani vastavuoroisesti ja osallistua lastenleireille ja erilaisiin kerhoihin ohjaajana. Kun tämä takaisin maksamisen tarve oli suurimmillaan, olivat asenteet ja yhteiskunnallisen keskustelun sävy hyvin kielteistä ja leimallista homoutta kohtaan. Jouduin siihen aikaan myös työssäni leimaamisen ja epäluottamuksen kohteeksi oman homouteni vuoksi. Se oli henkisesti vaikeaa aikaa, joten jätin toteuttamatta tämän ajatuksen.¹³⁷

Asenteet vaikuttivat myös Hannun elämään. Kun hänen lyhytaikainen avioliittonsa naisen kanssa päättyi, piti oikeudelle antaa syy eroon. Vaimo totesi, että he eivät voisi kertoa tuomarille Hannun homoseksuaalisuudesta, sillä se vaarantaisi hänen koko uransa lasten ja nuorten parissa. Vaimo päätti ottaa syyn erosta harteilleen, ja tuli oikeuteen tuttavamiehensä kanssa, jonka kanssa hän valehteli pettäneensä Hannua.¹³⁸

Aikakauslehtien ja lääkärien lietsoma pelko pikkupoikia saalistavista ja heteromiehiä ahdistelevista homomiehistä olisi helppoa, jopa mukavaa, ohittaa toteamalla, että kyseessä tosiaan oli vain aikakauden seksuaalikäsityksiin nojannutta sensaationhakuista kirjoittelua. Aineistossa kuitenkin nousee esiin ihmisten kertomuksia homoseksuaalisesta ahdistelusta, seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja miesten kiinnostuksesta nuorempiin poikiin:

Pikkupoikaiässä, siis maaseudulla Helsingistä muuton jälkeen, totesin, että eräs vähän ”pimahtaneena” yleisesti pidetty vanhempi mies pyrki kosketukseen pikkupoikien kanssa. Minunkin, Mutta en ymmärtänyt, mistä oli kyse.¹³⁹

---

¹³⁶ Stålström 1995, 379.

¹³⁷ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 23. 2014

¹³⁸ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹³⁹ SKS KRA. *Homoseksuaali* 9. 1993.

Erityisesti *Homoseksuaalisuus*-kyselyn vastauksissa nousevat esiin tarinat, huhut ja omakohtaiset kokemukset henkilöistä, jotka ovat ahdistelleet samaa sukupuolta olevia. Pääasiassa ahdistelijoina ovat olleet miehet, mutta myös naisiin liittyviä tarinoita on: eräs vastaaja kertoo, että hänen tyttärensä ja tyttären ystävää oli pyritty koskettelemaan Tukholman risteilyllä naisten vessassa.¹⁴⁰ Toinen mainitsee serkkunsa kertoneen, että koulutyttöä vanhempi nainen oli hyväillyt hänen reittänsä pöydän alla.¹⁴¹

Naisiin ja miehiin liittyvät kertomukset ovat luonteeltaan erilaisia. Kertomuksien naispuoliset ahdistelijat näyttävät vieraina ja tilanteet nopeasti ohimenevinä. Miehet puolestaan ovat usein joko jollain tavalla tuttuja, tai esimerkiksi vieraita muistelijan kodissa – tilanteet ovat yhtä lailla nopeita ja ohimeneviä, mutta kyseisillä miehillä voi olla ahdistelijan maine. Kyseessä saattoi olla vastaajan miehen tunnetusti homo työkaveri, joka oli pyrkinyt juhlassa lähentelemään kollegaansa¹⁴², tai Nuorisoseuran toimihenkilö, jonka kyläily oli muistelijalle ja hänen miehelleen iloinen yllätys, kunnes mies yritti saunassa kosketella vastaajan miestä.¹⁴³

Kertomuksissa puhutaan esimerkiksi lähentelystä tai kosketuksiin pyrkimisestä.

Ahdistelukertomuksissa ainoastaan yksi muistelija tuo suoraan esiin laukeamisen tai seksin. Hänen naapurissaan asui yksin parturimies, jota muistelija kuvailee ystävälliseksi ja avuliaaksi. Kerran, kun vastaajan siskon mies oli kylässä, naapuri oli yllättäen halannut tätä ja ehdottanut sisälle menemistä. Kun siskon mies oli estellyt, naapuri oli avannut housunsa ja ”siinä oli ”liemet” tulleet ulos, vähän housuillekin.”¹⁴⁴

Ahdistelukokemukset nousevat esiin myös Sateenkaarinuorena-kyselyssä. Muistelijan 13-vuotiaan veljen luokseen houkutelleen miehen lisäksi aineistosta löytyy myös toinen huono kokemus seuranhakupalstoista, tosin kirjeiden sijaan puhelinlinjoista:

Kun nettiä ei ollut, keskustelulinjat tarjosivat mahdollisuuden tavata toisia homoja. Tai ainakin jutella toisten homojen kanssa. Usein ne olivat ahdistuneita vanhempia miehiä, harvoin siellä ketään nuorta oli.¹⁴⁵

Ahdistelun ja nykynormien valossa hyväksikäytöksi tulkittavan toiminnan kohteeksi joutuminen vaikuttaa homoseksuaaleilta kerätyn aineiston valossa olleen erityisesti nuorten homopoikien ongelma. Tarve piilottaa oma seksuaalisuus johti siihen, että seuranhaussa ei

¹⁴⁰ SKS KRA. *Homoseksuaali* 132. 1993.

¹⁴¹ SKS KRA. *Homoseksuaali* 13. 1993.

¹⁴² SKS KRA. *Homoseksuaali* 13. 1993.

¹⁴³ SKS KRA. *Homoseksuaali* 154. 1993.

¹⁴⁴ SKS KRA. *Homoseksuaali* 50. 1993.

¹⁴⁵ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 241. 2014.

nirsoiltu, vaan tartuttiin siihen mitä oli tarjolla. Tämä altisti heidät turvattomille suhteille ja hyväksikäytölle.

Haastateltavista Juhalla on hyväksikäyttökokemuksia, joista hän kertoo haastattelussa avoimesti. Hän kertoo tulleen hyväksikäytetyksi seuranhakupalstoilla tapaamiensa miesten toimesta ja olleensa yhden viikonlopun ajan liki kymmenen vuotta häntä vanhemman miehen ”seksileluna”. Lukioikäisenä hän myös tutustui hyvin verkostoituneeseen homomieheen, joka toteutti ja levitti kuvallista homoeroottista sisältöä. Hänen kautta Juha sai kontakteja myös muihin homomiehiin. Kaikkia näitä tuttavuuksiaan hän ei kuitenkaan kuvaile negatiivisessa valossa, vaan osa niistä muodostui hänelle pitkäaikaisesti merkityksellisiksi.¹⁴⁶

Myös *Spartacus*-matkaoppaalla oli synkkä puolensa. Sen toimitus tarjosi myös ohjeita siihen, miten ja missä lukijat pystyivät löytämään alaikäisiä poikia, usein Aasian ja Afrikan maista. Aihe nousi laajempaan keskusteluun 1980-luvun taitteessa, kun seksi alaikäisten kanssa alettiin laajemmin nähdä moraalisesti paheksuttavana. Uutismedioiden kiinnittäessä tarkempaa huomiota *Spartacukseen*, eräs toimittaja sai yhteyden lehden perustajan, John Stamfordin yhteyshenkilön, joka esitteli hänelle Manilassa 6–14-vuotiaita prostituoituja.¹⁴⁷

Nykytutkimus on osoittanut, että seksuaalinen suuntautuminen ei vaikuta siihen, kuinka todennäköisesti henkilö on pedofiili. Suurin osa pedofiileistä kokee seksuaalista vetoa vain lapsiin, sukupuolesta riippumatta, eikä poikia ahdisteleva mies usein koe itseään homoseksuaaliksi.¹⁴⁸ Homouden ja pedofilian rinnastaminen toisiinsa teki kuitenkin mahdolliseksi sen, että pedofiilit saattoivat kokea kuuluvansa homopiireihin, tai tulevansa niissä hyväksytyksi. Pienissä, piilossa olevissa piireissä oli mahdollista julkaista ja normalisoida seksuaalisen hyväksikäytön teemoja. Tämä mahdollisti esimerkiksi sen, että *Spartacus* näyttäytyy ilmeisen suosittuna huolimatta siitä, että siinä julkaistiin lapsiprostituitioon liittyvää sisältöä. Todennäköistä on, että sen lukijakuntaan mahtui joukko pedofiilejä, jotka eivät kokeneet olevansa homoseksuaaleja.

Murrosiän ohittaneisiin nuoriin ja nuoriin aikuisiin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön syytä voi olla monia. Yksi mahdollisuus on se, että ajan homoseksuaalien yhteisöt rakentuivat seksin ja seksiseuran ympärille. Nykyaikaisesta näkökulmasta suorat aloitteet seksiin, esimerkiksi koskettelu, voidaan mieltää ahdisteluksi. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ollut

---

¹⁴⁶ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹⁴⁷ Erwing 2025, 528.

¹⁴⁸ Esimerkiksi Freund, Watson & Rienzo 1989.

aikakauden aikuisten homomiesten käsitys omasta toiminnastaan. Esimerkiksi puisto- ja käymäläseksiä käsittelevissä tutkimuksissa kosketus seksuaalisena aloitteena näyttäytyy yleisenä.¹⁴⁹ Toisaalta Juhan kertomuksessa eroottisen materiaalin levittämisestä motivaationa voisi olla alttiin kohteen hyödyntäminen taloudellisen tai sosiaalisen hyödyn tavoittelemiseksi. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella ahdistelun juurisyitä voi kuitenkin vain arvailla.

On myös mahdollista, että etenkin *Homoseksuaalisuus*-kyselyn vastaajien osalta kyse on huomion kiinnittämisestä miesten väliseen ahdisteluun sen poikkeuksellisuuden ja kulttuurisesti stigmatisoidun aseman vuoksi. Naisten toteuttamaa ahdistelua ja hyväksikäyttöä ei aineistossa juurikaan esiintynyt, vaan ahdistelijat olivat pääasiassa aikuisia miehiä, mikä on tyypillistä myös heteroseksuaalisessa ahdistelussa. Eron taustalla voi olla myös erilainen suhtautuminen miesten ja naisten väliseen kosketukseen. Naisten keskeinen halailu ja fyysinen läheisyys ovat yleensä tyypillisempiä, ja siten helpommin ohitettavissa, kuin miesten välillä.

Osasy homoseksuaalien itse kokeman hyväksikäytön ja ahdistelun yleisyydelle lienee se, että uhrien mahdollisuudet saada tukea ja apua olivat rajalliset. Asiasta kertominen olisi saattanut johtaa homoseksuaaliksi leimaantumiseen, mikä jätti nuoret homoseksuaalit yksin kokemustensa kanssa. Rajatut mahdollisuudet seksille ja suhteille, sekä tiedon vähäisyys osaltaan ajoivat nuoria homoja kohti turvattomia suhteita ”ainoana” vaihtoehtona”.

---

¹⁴⁹ Esimerkiksi Mustola 2006, 182–186.

4 Vapaus

4.1 Laillistaminen ja sairausleiman poistaminen

Ennen ja näköjään vieläkin homoutta pidettiin syntinä. Minun muistaakseni sitä pidettiin huonona taipumuksena, josta olisi päästävä eroon. Ajateltiin myös paheksuen, että nuoria poikia voitiin houkutella homouteen.¹⁵⁰

Pidin homoseksuaalisuutta joko sairaalloisena ilmiönä tai rappeutuneen ihmismielen hairahduksena, josta voi parantua joko lääketieteenavulla tai omin avuinkin kuten esim. alkoholismista.¹⁵¹

Nämä kaksi *Homoseksuaalisuus*-kyselyyn osallistunutta, 1920-luvulla syntynyttä vastaajaa kiteyttävät pitkälti 1900-luvun vallalla olleet näkemykset homoseksuaalisuudesta. Kirkon piirissä ja opetuksissa sitä pidettiin syntinä. Ihmiset myös pelkäsivät, että homoseksuaalisuus olisi paheellinen elämäntapa, johon nuoria poikia saattoi houkutella. Toisaalta vuosisadan jälkipuolella yleistyi näkemys homoseksuaalisuudesta tietoisien valinnan sijaan sairautena, jonka hoitoon kehitettiin psykiatrisia apukeinoja.

Suomessa homoseksuaalisuuden kriminalisoinnin juuret ovat vanhassa kristillisessä lainsäädännössä, joka tuomitsi homoseksuaalisuuden sodomalaisena syntinä. Ruotsi-Suomen 1734 laissa sitä ei kielletty - mutta esivalmisteluissa todettiin, että siitä on parempi vaieta ja jos joku siihen syyllistyy, niin kyllä hänelle rangaistus löytyy. Suomessa saman sukupuolisen haureuden kieltävä rikoslaki tuli voimaan 1899. Kehitys oli samansuuntainen myös muussa Euroopassa, jossa teollistuminen vahvisti ydinperheajattelua.¹⁵²

Tutkimuksen aikakaudella sovellettiin vuoden 1894 rikoslakia: “Jos joku harjottaa haureutta toisen samaa sukupuolta olevan kanssa; rangaistakoon kumpikin vankeudella korkeintaan kahdeksi vuodeksi.”¹⁵³ Rikoslaki ei siis kieltänyt homoseksuaalisuutta itsessään, vaan tuomion saamisen edellytyksenä oli todistettavissa olevat homoseksuaaliset teot. Vaikka samaa sukupuolta olevien välinen haureus oli Suomessa rikollista yli kahdeksankymmentä vuotta, lakia sovellettiin ja toimeenpantiin vaihtelevalla aktiivisuudella. Suomessa tuomittiin

---

¹⁵⁰ SKS KRA. *Homoseksuaali* 13. 1993.

¹⁵¹ SKS KRA. *Homoseksuaali* 76. 1993.

¹⁵² Månsson 1984, 332–334

¹⁵³ Rikoslaki 20:12,1 1889/189. Samassa lakipykälässä säädettiin myös eläimiin sekaantuminen laittomaksi.

yhteensä 1074 henkilöä, joista 51 oli naisia, ja valtaosa tuomioista annettiin sodan jälkeen.¹⁵⁴ Vuosien 1894–1924 aikana syytetyt tilastoitiin yhdessä eläimiin sekaantumisesta syytettyjen kanssa, mikä todennäköisesti vaikuttaa lukuihin.¹⁵⁵

Sota-aikaa tutkineen Kati Mustolan mukaan toinen maailmansota loi tilanteita ja paikkoja, joissa homoseksuaalisuuden kontrollointi lieveni. Vaikka upseeristossa kiinnijäämisestä saattoi tulla erotetuksi asemastaan, joissakin osastoissa suhtautuminen tovereiden välisiin suhteisiin oli jopa kannustavaa. Mustolan haastatteleva Paavo kertoo, miten iltaisin muut miehet kannustivat ja yllyttivät hänen ja toisen miehen painia, ja kuuntelivat korvat höröllään ääniä viltin alta. Myös yöksi pimenevässä Helsingissä syntyi erityisiä tiloja miesten väliselle seksille tai hyväilylle. Tietyissä puistoissa ja käymälöissä kerrottiin olleen joukkokaupalla miehiä etsimässä seuraa yöksi. Seksiä uskalsi ehdottaa muille, ja jos miehet hädettiin käymälästä, he palasivat nopeasti takaisin. Sodan jälkeen samat miehet hankkivat vaimon ja lapsia.¹⁵⁶

Homoseksuaalisuudesta annetut tuomiot painottuivat kaupunkeihin, erityisesti Helsinkiin, vaikka valtaosa suomalaisista asui edelleen maaseudulla. Sodan jälkeisten, köyhyyden aiheuttamien rikosten vähennyttyä pääkaupungissa, poliisi alkoi kohdennetusti tarkkailemaan juuri homoseksuaaleja. Kaupungin yleisilme haluttiin pitää siistinä, ja siihen eivät homoseksuaalit sopineet. Sandra Hagman toteaa omassa tutkimuksessaan, että oikeuteen päätyneet suhteet olivat tapahtuneet pääasiassa julkisissa tiloissa, kuten käymälöissä ja puistoissa, joko poliisien itsensä todistamina tai ohikulkijoiden raportoimina.¹⁵⁷

Lisääntyneeseen kiinnostukseen vaikutti myös vuoden 1952 Helsingin Olympialaiset, jotka lisäsivät kiinnostusta kaupungin siisteyteen ja homoseksuaalisuuden kaltaisten lieveilmiöiden kitkemiseen.¹⁵⁸

Samaan aikaan Suomessa alettiin kiinnittää enemmän huomiota lasten seksuaaliseen koskemattomuuteen ja lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä asetettiin aiempaa kovemmat rangaistukset. Homoseksuaalisuus yhdistettiin yleisesti alaikäisiin poikiin kohdistuvaan seksuaaliseen haluun.¹⁵⁹ Tämä nousee esiin myös joistain *Homoseksuaalisuus*-kyselyn vastauksista, joissa kerrotaan joko vanhoista käsityksistä homomiehistä pikkupoikien

---

¹⁵⁴ Sorainen 2005, 5–6.

¹⁵⁵ Sorainen 2005, 5.

¹⁵⁶ Mustola 2013, 174–186.

¹⁵⁷ Hagman 2016, 121–122, 129–130.

¹⁵⁸ Hagman 2016, 130–131.

¹⁵⁹ Hagman 2016, 142–144.

ahdistelijoina, kylällä liikkuneista huhupuheista tai omakohtaisista kokemuksista vanhempien homojen kanssa.¹⁶⁰ Sen sijaan lasten välinen homoseksuaalisuus, tai nuorten homopoikien kohtaama seksuaalisen hyväksikäytön uhka eivät nouse esiin.

Todennäköisesti huoli lapsista on yksi merkittävä syy sille, että julkinen keskustelu ja ihmisten ennakkokäsitykset ovat pysyneet mieskeskeisinä. Naisen seksuaalista halua on lähtökohtaisesti vähätelty, ja äidillisen vaiston omaavan naisen ei välttämättä ole nähty kykenevän kiinnostumaan lapsista seksuaalisesti. Naisten välistä kosketusta ei myöskään ole mielletty yhtä seksuaaliseksi, ja tämä voi heijastua myös siihen, ettei huolta tyttölapsien hyväksikäytöstä lesbonaisten toimesta käytännössä nouse lainkaan esiin.

Yhteiskuntaa horjuttaneen sotatilan jälkeinen pyrkimys normaaliuden jälleenrakentamiseen johti myös seksuaalisuuden normittamiseen, jossa heteroseksii oli oikeaa ja normaalia, ja kaikki muu miellettiin vääräksi ja epänormaaliksi.¹⁶¹ Homoseksuaalisuuden kontrolli vaikuttaa lisääntyneen yhteiskunnallisen epävarmuuden sekä suurten muuttoliikkeiden, kuten maailmansodan ja kaupungistumisen, yhteydessä.

Dekriminalisointi tapahtui Suomessa suhteellisen myöhään, vasta vuonna 1971, kun Tanskassa homoseksuaaliset teot oli sallittu jo 1933 ja Ruotsissa 1944. Prosessi oli hidas, sillä laillistamista tukevat poliitikot arkailivat asian viemistä eteenpäin eduskuntavaalien alla, minkä vuoksi laki viivästyi useaan otteeseen. Suomalaisen psykiatrian kentällä homoseksuaalisuus oli määritelty sairaudeksi jo 1930-luvulla, eli käytännössä vastuu sen valvonnasta siirtyi laillistamisen myötä oikeuslaitoksilta terveydenhuollolle. Esimerkiksi kastraatio oli ollut jo käytössä yhtenä hoitona homoseksuaalisuuteen. Lisäksi kirkko alkoi aktiivisesti viestimään homoseksuaalisuuden synnistä, mitä se ei ennen lakimuutosta juurikaan tehnyt.¹⁶²

Seksuaalirikoskomitean näkemys oli, että homoseksuaalisuuden hyväksyntää yhteiskunnassa pitäisi edistää, mutta kirkko ja oikeuslaitos halusivat korostaa sen poikkeavuutta.¹⁶³

Laillistamisen yhteydessä samaa sukupuolta olevien välisen seksin suojaikärajat säädettiin heteropareja korkeammalle: 16 vuoden sijaan yleinen suojaikäraja oli 18 vuotta, ja kouluissa, laitoksissa ja armeijassa 21 vuotta.¹⁶⁴ Tämä antaa viitteitä aikalaisten huolesta siihen liittyen,

---

¹⁶⁰ SKS KRA. *Homoseksuaali* esim 9, 13, 54. 1993.

¹⁶¹ Haasio & Mattila 2023, 25–26.

¹⁶² Hagman 2016, 163.

¹⁶³ Månsson 1984, 338.

¹⁶⁴ Juvonen 2015, 74.

että vanhemmat homoseksuaalit hyväksikäyttäsivät nuoria miehiä tai houkuttelisivat heitä homoseksuaalisuuteen. Samalla lakiin säädettiin vuoteen 1999 asti voimassa ollut kehotuskielto, joka kielsi homoseksuaalisuuteen kannustamisen.¹⁶⁵ Tämä vaikeutti homoseksuaalisuuden käsittelyä julkisesti ja etujärjestöjen toimintaa. Korkeammat suojaikärajat vastaavat mediassa ilmennyttä huolta lasten ja nuorten hyväksikäytöstä, ja kehotuskielto käytännössä piilotti homoseksuaalisuuden julkisuudesta. Myös muussa lainsäädännössä oli pitkään homoseksuaalien syrjinnän mahdollistavia osia. Esimerkiksi työsyryntä-laissa ei vielä tällöin kielletty työntekijän erottamista seksuaalisen suuntautumisen perusteella.¹⁶⁶

Laillistamiseen vaikutti myös homoseksuaalisuuden kuvan ja käsitysten muuttuminen: tietyissä piireissä homoseksuaalisuuden ei uskottu enää olevan tietoinen valinta vaan sairaus, ja näin ollen vankilan sijaan oikea paikka homoseksuaaleille oli mielenterveyshoito.¹⁶⁷ Dekriminalisaatio jopa vaikeutti joidenkin homoseksuaalien elämää, kuten Hannu haastattelussaan sanoo:

Ja sit tää sairausluokitus. No sehän laitto ainakin mun omalt kohdaltaan vielä vahvemmin kaappiin. Koska se häpeän tunne varmasti ois ollu aivan hirvee jos mä oisin joutunu johonki hullujen huoneelle. Että siitä mä en ois varmaan itte selviytyny.¹⁶⁸

Hannu on käyttämässäni aineistossa ainoa, joka muistelee dekriminalisaatiota - todennäköisesti sen takia, että hän on muistelijoista vanhin, ja ollut jo nuori aikuinen lakimuutoksen tullessa voimaan. Muuttuneiden asenteiden vaikutuksen voi kuitenkin huomata esimerkiksi siitä, miten 1970–1980-luvuilla papit puhuivat aikalaisille nuorille homoseksuaalisuudesta syntinä ja osa muistelijoista ajatteli olevansa sairaita.¹⁶⁹

Ajan lääketiede ja psykologia loivat homoseksuaalisuudesta syrjivää kuvastoa. Homoseksuaalisuus nähtiin vaihtelevasti poikkeuksellisina fyysisinä ominaisuuksina ja mielen häiriönä, minkä myötä tarjotut hoitomuodot vaihtelivat kastroatiosta mielisairaalahoitoon. Sen näkeminen kokonaislaatuiseina ominaisuutena johti siihen, että

---

¹⁶⁵ Hagman 2016, 265, 268–290.

¹⁶⁶ Månsson 1984, 343.

¹⁶⁷ Månsson 1984, 338.

¹⁶⁸ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹⁶⁹ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* esim. 21. 2014.

homoseksuaalinen käyttäytyminen henkilöllistyi niin, että henkilö nähtiin kokonaislaatusesti poikkeavana.¹⁷⁰

Suomalainen psykiatria perustui adaptivistiseen koulukuntaan, jossa heteroseksuaalisuus miellettiin luonnonmukaiseksi ja biologiseksi normiksi, minkä myötä homoseksuaalisuus on väistämättä häiriö tai sairaus. Se syntyi vastapainona Freudin teorialle universaalista biseksuaalisuudesta, jossa homoseksuaalisuus on osa jokaisen ihmisen kehitystä.

Homoseksuaalisuuden taustalla nähtiin olevan vastakkaista sukupuolta kohtaan koettu piilevä, mutta vammauttava pelko.¹⁷¹

Muisteluissa ei nouse esiin kokemuksia yhteentörmäyksestä lääketieteen kanssa homoseksuaalisuuden osalta. Yksi muistelijoina, lesbo transnainen, puhuu ongelmista koulupsykologin kanssa, joka halusi lähettää hänet kasvatustalokseen, ja vaikeuksista saada sukupuolenkorjaushoitoja.¹⁷² Transsukupuolisuuden ja siihen liittyvän lääketieteellisen stigman käsittely kuitenkin rajautuu tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Homoseksuaalisuuden sairausluokitus poistettiin Suomessa vuonna 1981. Juha kertoo muistavansa edelleen sen hetken, kun hän kuuli asiasta:

Mä olin kesätöissä -- uutistenlukija vaan luki että homoseksuaalisuus on poistettu sairausluokituksesta. Sit mä aattelin että aurinko paisto ja yhtäkkiä olin terve. Että tää ei oo enää sairasta, että ihmeperantuminen tapahtu että mä tajusin että ahaa en ookaan enää sairas. En mä oikeasti ikinä ajatellutkaan niinku siitä näkemyksestä että oisin ite ajatellut sitä niinku sairautena mutta että sit mä niinku tajusin että aijaa että kai sitä nyt jollakin tavalla tajusi että- kyllähän se nyt sellanen asia oli että siitä ei voinut puhua. Että se oli niinku sellanen tabuaihe.

Juhan näkemys homoseksuaalisuuden luokitteluun sairautena näyttäytyy ristiriitaisena.

Toisaalta hän kertoo tervehtyneensä hetkessä, mutta toteaa myös nopeasti perään, että ei hän sitä varsinaisesti sairautena ajatellut. Sairausluokituksen poistamisesta huolimatta esimerkiksi Kalle Achtén, Yrjö Alasen ja Pekka Tienarin *Psykiatria*-oppikirjan vuoden 1991 painoksessa homoseksuaalisuutta käsiteltiin psykkisenä häiriönä lähes identtisesti aiempien painosten kanssa.¹⁷³ Juhan ristiriitaiset näkemykset saattavat siis liittyä yhtäältä toiveisiin siitä, että

---

¹⁷⁰ Grönfors 1984, 216–219.

¹⁷¹ Stälström 1995, 387–388.

¹⁷² SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 1. 2014.

¹⁷³ Stälström 1997, 341–342.

päätös johtaisi hyväksyntään muiden osalta, ja toisaalta yhteiskunnan hitaasti muuttuviin asenteisiin.

4.2 Aids ja uusi sairausleima

Elin nuoruuteni 80-luvulla, jolloin ei saanut homoseksuaalisuudesta edes mitään tietoa. AIDS-uutiset täyttivät kuitenkin ykskaks lehdet ja tv:n – homojen tauti... tauti, johon homot kuolevat. Olin 13-vuotias ja ajattelin kuolevani siihen siis minäkin.¹⁷⁴

Sairausluokituksen poistoa seurasi nopeasti uusi sairaan leima, kun homojen tautina pidetty aids nousi otsikoihin. Tutkijat ovat jäljittäneet ensimmäiset aids-tartunnat 1900-luvun alun Kameruniin, josta se levisi 1960-luvulla Pohjois-Amerikkaan. Enemmän huomiota se sai kaksikymmentä vuotta myöhemmin, kun viisi yhdysvaltalaisista homomiestä menehtyi siihen vuonna 1981.¹⁷⁵ Alun perin taudin nimeksi annettiin grid, gay-related immune deficiency, mutta seuraavana vuonna nimeksi muutettiin aids, acquired immunodeficiency syndrome.¹⁷⁶ Helsingissä homomiesten seulontaa alettiin tekemään vuonna 1983, ja sen avulla maan ensimmäinen tapaus löydettiin saman vuoden kesäkuussa.¹⁷⁷

Kuten jo taudin aiempi nimi kertoo, aidsia pidettiin homomiesten tautina. Yhteisö oli otollinen alusta taudin leviämislle: 1980-luvulla tietoisuus sukupuolitautilien leviämisestä oli vielä verrattain vähäistä, ja monet homomiehet harrastivat irtosuhteita ja matkustelua, minkä myötä aids rantautui nopeasti myös Eurooppaan. Lisäksi anaaliseksi oli vaginaalista seksiä otollisempi aiheuttamaan haavaumia, joiden kautta virus pääsi kosketuksiin veren kanssa.

Aidsin myötä suhtautuminen homoseksuaaleihin otti askeleen taaksepäin. Kehotuskiellosta huolimatta viimeistään vuoden 1981 sairausluokituksen poistaminen oli monelle osoitus siitä, että heidän seksuaalisuudessaan ei ollut mitään hävettävää. Vain pari vuotta myöhemmin yhteiskunnan asenteet kääntyivät pääläelle. Lehdistön aktiivinen uutisointi toi aiheen koko kansan tietoisuuteen, mikä puolestaan lisäsi homoseksuaaleihin kohdistuvaa syrjintää ja ennakkokäsityksiä. Ruotsissa hiv-positiivisia määrättiin sairaaloihin eritykseen, ja Suomessa Turun yliopiston virusopin professori Pekka Halonen ehdotti, että tartunnan saaneet voitaisiin eristää Seilin saarelle.¹⁷⁸

---

¹⁷⁴ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 241. 2014.

¹⁷⁵ Nikkanen & Järvi 2014, 13–16.

¹⁷⁶ Nikkanen & Järvi 2014, 23.

¹⁷⁷ Nikkanen & Järvi 2014, 28.

¹⁷⁸ Nikkanen & Järvi 2014, 74–75.

Haastatteluissa Hannu ja Juha kertoivat molemmat pelänneensä aidsia. He muistelevat tiedotusvälineiden lietsomaa paniikkia, joka kovensi yhteiskunnan asenteita homoseksuaaleja kohtaan. Juha kertoo aidsin varjostaneen elämää pitkään, vaikka hän itse koki, että tartunnan riski oli hänen omalla kohdallaan pieni, sillä hän seurasi aktiivisesti ajankohtaista ohjeistusta taudin välttämiseksi. Hänen pelkiaan lisäsi ennen kaikkea epätietoisuus, sillä ensimmäisten vuosien aikana kukaan ei tuntunut tietävän, miten tauti tarttui. Setan toimintaa aktiivisesti seuraavana hän sai nopeasti turvaseksivalistusta, jota ei aikaisemmin homopiireissä ollut. Alkuun suositeltiin suhteiden välttämistä ulkomaalaisten kanssa, mutta merkittävämpää oli tietous suu-limakalvokontaktien välttämisestä, sekä kondomien käytöstä, mikä yleistyi merkittävästi aids-tiedotuksen myötä.¹⁷⁹

Suomessa näkemykset aidsin torjuntakeinoista vaihtelivat. Alkuvaiheessa tutkimukseen oli vaikea saada taloudellista tukea. Vasta vuonna 1985 lääkintöhallitus perusti Setan ehdotuksen pohjalta tutkimusryhmän, jossa oli mukana esimerkiksi Setan, Suomen Punaisen Ristin Veripalvelun ja Kansanterveyslaitoksen edustajat, sekä Helsingin yliopiston sosiaalietiikan apulaisprofessori. Ryhmän sisälle muodostui kaksi linjaa: erityisesti lääkintöhallitus ajoi tartuntatapausten tehokasta seulontaa ja halusi pakkotoimilla estää taudin leviämisen, kun taas niin kutsuttu pehmeä linja korosti syrjäytymisen ehkäisyä ja vapaaehtoisuutta. Lopulta valtaosa lääkintöhallituksesta siirtyi pehmeän linjan kannalle.¹⁸⁰

Torjuntatoimet eivät miellyttäneet kaikkia, ja myös eduskunnassa käytiin ajoittain keskustelua aiheesta. Sosiaali- ja terveysministeri Kuuskoskelta (silloinen Kuuskoski-Vikatmaa) kysyttiin myös professori Halosen ehdottamasta potilaiden eristämisestä, minkä ministeri tyrmäsi puolustamalla vapaaehtoisuuteen perustuvaa linjausta.¹⁸¹ Kansanedustaja Esko Almgren puolestaan oli huolissaan siitä, että lääkintöhallitus oli osana aids-tiedostusta lähettänyt jokaiselle nuorelle postissa tietopaketin sukupuolitaudeista, ja sen mukana kondomin. Hänen mukaansa erityisesti kondomin lähettäminen kannusti nuoria irtosuhteisiin, eikä hän pitänyt näin näkyvää kampanjointia tarpeeksi hienovaraisena.¹⁸²

Pelko kansan riveissä oli suuri: kun Suomessa perustettiin maan ensimmäinen aids-tukipiste Helsingin Katajannokalle, lähialueen asukkaat pelkäsivät, että homot voisivat tartuttaa aidsin

---

¹⁷⁹ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹⁸⁰ Nikkanen & Järvi 2014, 79–85.

¹⁸¹ Kansanedustaja Riitta Jouppilan suullinen kysymys 8.1.1987, PTK 135/1987 vp.

¹⁸² Kansanedustaja Esko Almgrenin suullinen kysymys 29.1.1987, PTK 149/1987 vp.

heihin esimerkiksi sylkemällä lumeen.¹⁸³ Tautiin liittyvä epä tietoisuus loi sille virheellisiin käsityksiin perustuneen stigman, jonka myötä ihmiset aktiivisesti pelkäsivät sairastuneiden läheisyyttä.

Haastattelussa Hannu tuo oma-aloitteisesti ilmi olevansa hiv-positiivinen. Hänet diagnosoitiin vasta 1990-luvulla, mutta hänen kokemuksensa heijastelevat niitä kuvauksia, joita esimerkiksi suomalaisia hiv- ja aids-kokemuksia käsittelevään *Karanteeni*-teokseen on valikoitu. Aihetta on tutkittu Suomessa vähänlaisesti, ja *Karanteeni* on harvoja laajamittaisia kotimaisia aids-tutkimuksia. Hannun kokemusten kohdalla tulee kuitenkin huomioida, että vuosikymmenen aikana suomalainen aids-tutkimus oli ottanut merkittäviä askelia eteenpäin ja tietous sairaudesta oli lisääntynyt. Ihmisten asenteet ja käsitykset puolestaan muuttuivat hitaasti, eikä tuorein tieteellinen tutkimustieto saavuttanut koko kansaa erityisen nopeasti.

Hannu sai tartunnan seurustelukumppaniltaan, jonka hän tiesi olevan hiv-positiivinen. Kumppania hoidettiin Aurora-sairaalassa ja Hannu kävi tasaisesti testeissä. Alle kahden vuoden seurustelun jälkeen Hannulle iski erikoinen flunssa. Miesystävä vaati, että hän menisi välittömästi terveyskeskukseen testeihin - ja pian Hannu sai puhelun, joka käänsi elämän pääläelleen: testi oli positiivinen, ja hänen pitäisi ottaa yhteys Auroraan. Seuraavana vuonna molemmat aloittivat uuden kolmen lääkkeen yhdistelmähoidon ja oireet hävisivät. Niiden tehokkuudesta ei ollut vielä laajoja testituloksia, ja lääkäri lupasi elämälle viisi vuotta jatkoaikaa ennen, kuin virus kehittäisi niihin resistanssin.¹⁸⁴

Hannu kuvaa virusta toiseksi kaapiksi. Suhteen alussa hän oli kertonut perheelle omasta seksuaalisuudestaan ja vuotta myöhemmin kumppanin hiv-positiivisuudesta, ja perhe oli ottanut tiedon hyvin vastaan. Nyt hän tunsi, että kaapista pitäisi jälleen tulla ulos, tällä kertaa mahdollisesti tappavan sairauden kanssa. Hiv-tietouden tasosta Suomessa kertoo se, että yksi Hannun sisaruksista päätti, että hänen pitäisi käyttää kotona vieraillessaan kertakäyttöastioita, jotta hän ei tartuta muita. Hänen äitinsä onneksi totesi tiskiaineen olevan täysin riittävä.¹⁸⁵

Myös sateenkaariyhteisön sisällä suhtautuminen sairauteen oli vaihtelevaa, ja tietous nykytiedon valossa puutteellista ja virheellistä. Vaikka aidsiin kuolleiden määrä jäi Suomessa suhteellisen vähäiseksi, pienissä sateenkaariyhteisöissä oli todennäköistä, että aktiivisesti toimintaan osallistuneet tunsivat jonkun siihen menehtyneen. Aineistoissa nousee esiin pelko

---

¹⁸³ Haasio & Mattila 2023, 235.

¹⁸⁴ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹⁸⁵ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

seksielämän päättymisestä ja kuolemasta. Kuten Hannun kertomus osoittaa, lääkäritkään eivät uskaltaneet luvata kuin vain jatkoaikaa elämälle.

Turvaseksivalistuksen lisäksi Seta perusti neuvontapuhelimen taudin saaneille ja siitä huolestuneille. Puhelinpalvelu toimi vapaaehtoisvoimin, ja muistelijoista Juha ja yksi Sateenkaarinuorena-kyselyn vastaaja kertoo osallistuneensa sen toimintaan.¹⁸⁶ Ainakin jossain määrin epidemia ja sen aiheuttama negatiivinen suhtautuminen homoseksuaalisuuteen vaikuttaa lisännen yhteisöllisyyttä: joissakin se herätti halun ”omien” tukemiseen.

Suomessa tehdyissä hiv- ja aids-tutkimuksissa ei juuri puhuta homoseksuaalien suhtautumisesta sairastuneisiin yksilötasolla. Setan ja muiden yhteisöjen toimintaa tutkittu melko laajasti, mutta esimerkiksi Setan yleisiä linjauksia, aids-työtä ja tiedotusta ei voida pitää täydellisenä kuvauksena yhteisön sisällä käydystä keskustelusta tai vallalla olleista mielipiteistä. Järjestön toiminta on tavoitteellista: Seta pyrki aktiivisesti parantamaan suomalaisten homoseksuaalien asemaa, mikä näkyy virallisesti esitetyissä kannanotoissa. Läheskään kaikki seksuaalivähemmistöihin kuuluvat eivät myöskään olleet tekemisissä Setan kanssa.

Hannu liittyi 1990-luvun lopulla suosituille pohjoismaiselle homosivustolle. Tuolloin hänen sairaudestaan tiesivät vain miesystävä, lähin perhe ja hoitohenkilökunta. Asiasta ei ollut soveliaista puhua, sillä sosiaalinen stigma oli edelleen vahva. Tästä huolimatta Hannu halusi olla avoin asiasta ja päästä keskustelemaan siitä. Lopulta hän päätti kertoa profiilissaan olevansa hiv-positiivinen. Se oli virhe.

”—viikon verran, joka kerta kun mä avasin sen saitin niin siellä oli vaan tappotuomioita. Että mulla ei ole ihmisarvoista elämän paikkaa, et sun... et tapa ittes, sulla ei oo mitään merkitystä. Sä et, sä et voi elää elämää tuollain, et sä kerrot kaikille että sä oot hiv-positiivinen.”

Negatiiviset kommentit ajoivat Hannun pois sivustolta. Lääkitys onneksi toimi ja yhteiselo kumppanin kanssa jatkui. Jonkin verran hän käsitteli hiv-positiivisuuttaan vertaistukitoiminnassa, mutta avoimemmin hän uskaltautui puhumaan aiheesta vasta 2010-luvulla, kun tutkimukset osoittivat, että aktiivisesti lääkityt eivät enää tartuta muita.¹⁸⁷

4.3 Vihdoin ulkona?

Onhan nyt prideilla niinku nytkin paljon ihmisiä, varmaan se on sellanen suvaitsevaisuuden juhla aika paljon. Onhan siellä, näkeehän siellä, tanssii paljon

¹⁸⁶ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa & SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 23. 2014.

¹⁸⁷ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

homoja ja lesboja mut et, jotenki tuntuu että, aika paljon myös on sit sellasta vieläkin varmaan et niinku [takeltelee] vaikka eletään 2020 niin varmaan aika paljon on niinku [epäselvä sana] tämmösiä kaapissa olevia ukkomiehiä – vaikka tavallaan on kauheesti vapautumista tapahtunut, et ihmiset ei kuitenkaan oo käsitellyt sitä omaa seksuaalisuuttaan – et onhan se aika surullista tavallaan.¹⁸⁸

Muistelijat peilaavat menneisyyttä usein tähän päivään. Ongelmat eivät ole jääneet vain historiaan: menneisyyden käsitykset ja diskurssit vaikuttavat edelleen, vaikka laki on muuttunut. Esimerkiksi Juha pohti haastattelussaan seksuaalisuuden vapautumista ja toisaalta sitä, miten hänen silmissään menneisyyden taakka painaa yhä erityisesti homomiehiä, jotka eivät ole hyväksyneet omaa seksuaalisuuttaan.

Muistelijoiden kertomuksissa sekoittuvat menneisyyden kuvaaminen, sen arvioiminen ja nykyhetkestä puhuminen. Mitä lähemmäs nykypäivää tullaan, sitä enemmän kuvausten ajallinen jatkumo rakoilee. Muistelijat osaavat kertoa tarkasti nuoruusvuosien tapahtumista vuosiluvun tarkkuudella, mutta sekä kirjallisissa materiaaleissa, että haastatteluissa aidsin jälkeisten tapahtumien ajoittaminen hankaloituu. Aids toi homoseksuaalisuuden lähes täysin vaietusta ilmiöstä suuren kansan tietoisuuteen tavalla, joka oli lähes mahdoton ohittaa. Samaan aikaan kehotuskielto vaikeutti julkista keskustelua, rajaten mahdollisuuksia puolustaa homoseksuaalien oikeuksia kohun ja pelon keskellä.

Tämän aineiston valossa suhtautuminen ”kaapista tulemiseen” vaihtelee vastaajan mukaan. Toiset kertovat, että eivät ole nuoruusvuosien jälkeen, tai ikinä, peitelleet omaa seksuaalisuuttaan. Eräs muistelija toteaa: ”en suostunut koskaan mihinkään syrjintään, en piilotteluun enkä muuhunkaan hankalaan.”¹⁸⁹ Toisessa ääripäässä seksuaalisuus on pysynyt täysin yksityisenä asiana, josta on kerrottu lähinnä omalle päiväkirjalle, sekä Sateenkaarinuorena-kyselyn vastauksessa.¹⁹⁰ Hannu ja Juha puolestaan kertovat molemmat, että homoseksuaalisuudesta kertominen omalle perheelle tuli ajankohtaiseksi vasta, kun heille syntyi pitkäaikainen seurustelusuhde. Hannu kuvaa haastattelussa ristiriitaisia tunteitaan asiasta:

H: Siellä oli yks joka veti jalat alta pois. Ja tota... siis se oli mahtava tunne ku ihminen rakastuu. Ja sitä tunnetta mä oon niinku jälkeenpäin, mä oon kaikille sanonut et joka ikisen ihmisen pitäis kerran elämässään kokea se rakkauden. Koska se on niin, niin ylipääsemätön tunne ja, joka siis kokoaa ihmisen. Monet asiat kokoaa pois. Niin tulee paljon enemmän, ja elämä saa jotain merkitystä ja

¹⁸⁸ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹⁸⁹ SKS KRA *Sateenkaarinuoret* 71. 2014.

¹⁹⁰ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 56. 2014.

muuta – Ja siinä vaiheessa vasta, ensimmäisen kerran, kun me alettiin seurustelemaan ja alettiin puhumaan et voitais muuttaa yhteen asuun. Niin ensimmäisen kerran mulle tuli pelko siitä et mä joudun tuleen kaapist ulos.¹⁹¹

Homoseksuaalisuudesta kertomisen vastaanotto näyttäytyy aineistossa vaihtelevana, joskin pääasiassa hyväksyvänä tai vähintään suvaitsevana. Myös Hannun kohdalla perhe otti tiedon hyvin vastaan. Ajan asenteet olivat kuitenkin ruokkineet pelkoa torjutuksi tulemisesta. On mahdollista, että pitkäaikainen kulttuurinen vaikeneminen aiheesta teki vaikeaksi lähipiirin reaktion ennakoimisen. On haastavaa kuvitella läheisten reaktioita omaan homoseksuaalisuuteen tilanteessa, jossa ei juurikaan ole kuullut heidän ajatuksiaan aihepiiristä ylipäättäen.

Vain harvalla aineiston muistelijalla on kokemuksia täydellisestä hylkäämisestä lähipiirin toimesta - joskin eräs sateenkaarimuistelija kertoo elämän menneen ihan uusiksi, kun homoseksuaalisuus paljastui ja hän menetti työpaikkansa.¹⁹² Myös Juha kertoo, että osa perheestä otti uutisen raskaasti. Myöhemmin hän on kertonut homoseksuaalisuudestaan esimerkiksi työporukoissa vaihtelevasti:

J: Se vähän valikoitui. Että missä on niinku millä tavalla avoin – [puhuu välissä työ- ja opiskeluhistoriasta] – en mä sitä salannut siellä et mä oon homo, mutta että. Et kyl mä sit niin sanotusti sain paskaa naamalleni siitä, että kun jossain niinku joku ties et mä oon homo niin sit se sano jotenki hirveen ilkeesti, mulle se tyyppi keskustelussa [mutisee] jotenkin tosi halveksuvasti. Et ei mun tarte, en mä halua tuommosta kokee – niin sit oon ollut tuolla [alalla] töissä niin en mä siellä sit – kyllä nyt tajus sen, mutta en mä sitä koskaan siellä julki sanonut.¹⁹³

Vanhemmalla iällä homoseksuaalisuus vaikuttaa useiden muistelijoiden elämässä normalisoituneen. Kokemukset homoseksuaalisuudesta sairautena tai syntinä vaikuttavat jääneen menneisyyteen. Asia on osa arkea, ja esimerkiksi pitkässä parisuhteessa olevat muistelijat vaikuttavat kokevan elämänsä varsin hyväksi. He eivät esimerkiksi tuo esiin negatiivisia kokemuksia parisuhde-elämästä.

Aineistossa ei ole mukana Setan aktiivisiksi vaikuttajiksi itsensä ilmaisevia muistelijoita, mutta molemmat haastateltavat ja osa muistelijoista on osallistunut Setan toimintaan, esimerkiksi tapahtumiin. Eräs vastaaja jopa kertoo testamentanneensa asunnon Setalle.¹⁹⁴ Hannu ja Juha kertovat saaneensa apua ja tukea erilaisista ryhmistä ja järjestön

¹⁹¹ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹⁹² SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 21. 2014.

¹⁹³ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹⁹⁴ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 391. 2014.

sosiaalihojaajalta.¹⁹⁵ Heidän tapauksessaan vaikuttaa siltä, että aids-toimet toivat heidät jollain tapaa osaksi järjestön piiriä.

Kaapista tulemisen kokemusten ohella mielenkiintoista on se, kuinka tärkeäksi vastaajat kokevat mahdollisuuden puhua avoimesti seksuaalisuudestaan. *Sateenkaarinuorena*-kyselyn vastaajista osa kiittää siitä, että kysely on mahdollistanut asiasta kertomisen.¹⁹⁶ Eräs vastaaja toivoo, että hän voisi muuttaa maailmaa niin, että olisi 13-vuotiaana uskaltanut unelmoida omasta tummasta komeasta miehestä – sellaista, kuin hän löysi vanhempansa.¹⁹⁷

Aineistosta välittyy vastaajien perehtyneisyys seksuaalivähemmistöjä koskeviin asioihin. Juha mainitsee ostaneensa siskollensa *Rakkauden monet kasvot* -teoksen.¹⁹⁸ Muutama vastaaja kommentoi *Sateenkaarinuorena*-kyselyssä tasa-arvoista avioliittolakia ja erityisesti Päivi Räsästä.¹⁹⁹ Hannu pohtii laajasti homoseksuaalisuuden asemaa, vankilatuomioiden hyvittämistä, ja kertoo osallistuneensa mielenosoitukseen rekisteröidyn parisuhteen puolesta, ja hyökänneensä puhumaan Räsäselte asiasta – tuloksetta.²⁰⁰

Eryityisesti Juhan kohdalla perehtyneisyys näkyy siinä, että hän haastattelun aikana ehdotti minulle uusia aiheita. Hän ihmetteli, että en kysynyt hänen perheensä suhtautumisesta Juhan homoseksuaalisuuteen tai aidsista.²⁰¹ Alun perin rajasin tämän tutkimuksen käsittelemään kahden merkittävän yhteiskunnallisen muutoksen, dekriminialisoinnin ja sairausleiman poistamisen aikaa. Kun Juha kysyi, haluanko kuulla aidsista, vastasin myöntävästi. Onneksi haastattelin Hannua vasta hänen jälkeensä, jolloin pystyin esittämään kysymyksen taudista myös hänelle. Näin jälkikäteen alkuperäinen rajaus olisi jättänyt pois merkittävän osan homoseksuaalisuuden historiaa, ja mahdollisesti luonut virheellisen kuvan 1980-luvun homoseksuaalisuuteen liittyvistä käsityksistä ja ilmapiiristä.

Valtaosa vastaajista näkee puhumattomuuden ja hiljaisuuden ongelmaksi. Ennen kaikkea tämä nousee esiin kokemuksissa, jossa hiljaisuus ja vaientaminen loivat virheellisiä käsityksiä homoseksuaalisuudesta, ja vaikeutti oman seksuaalisuuden käsittelyä vuosikymmenten ajan. Hannu tuo oman haastattelunsa lopuksi esiin näkemyksen, että vain hiljaisuuden rikkomalla

---

¹⁹⁵ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa & Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹⁹⁶ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 56. 2014.

¹⁹⁷ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 50. 2014.

¹⁹⁸ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

¹⁹⁹ SKS KRA. *Sateenkaarinuoret* 21, 50 ja 56. 2014.

²⁰⁰ Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

²⁰¹ Juhan haastattelu, 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

mahdollistuu paitsi henkilökohtaisten kokemusten käsittely, myös laajempi ymmärrys homoseksuaalisuuden historiasta:

Siitä mistä mä oon yleensä ite puhunut – on että ihmiset oppii puhumaan. Ikinä enää ei mentäis siihen niin että puhumattomuus on ainut tapa hoitaa asioita. Et oli asia mikä tahansa niin pitää pystyä puhumaan. Koska se on ainoa tapa saada niistä asioista jotain järkeä. Se on ikäviä asioita saattaa olla, ikäviä muistoja saattaa olla, mutta kun niistä puhutaan, niin se myöskin avaa sen asian oikean laidan.²⁰²

Hannun näkemys ja *Sateenkaarinuorena*-kyselyn vastaajan toive siitä, että muisteluaineistoa kertyy paljon ja sitä käytetään laajasti tutkimuksissa ovat osoituksia siitä, että myös asianosaiset toivovat oman historiansa tuomista julki.

---

²⁰² Hannun haastattelu, 22.2.2020. Äänite tekijän hallussa. Välistä poistettu tieto siitä, missä Hannu on itse omista kokemuksistaan puhunut

5 Lopuksi

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut homoseksuaalien kokemuksia ja heidän seksuaali-identiteettinsä rakentumista muistitiedon ja postmodernin queer-tutkimuksen keinoin. Käytössä olleiden lähteiden määrän ja luonteen sekä käsiteltyjen kokemusten yksilöllisyyden vuoksi tutkimustuloksia ei voi mieltää kaiken kattavaksi kuvaksi homoseksuaalisuudesta 1960–1980-lukujen Suomessa. Tutkimus tarjoaa vain ikkunan, jonka kautta tarkastella ihmisten elämää aikana, jolloin heidän seksuaalisuuttaan rajattiin lain, lääketieteen ja yhteisön sosiaalisen kontrollin keinoin.

Tutkimuksen homoseksuaalisten muistelijoiden identiteetti on kehittynyt suhteessa heidän yhteisönsä jaettuun muistiin. Jaetut kokemukset ovat tarjonneet heille mahdollisuuden konstruoida omaa menneisyyttään osana suomalaista ja kansainvälistä sateenkaariyhteisön historiaa. Yksilön tasolla identiteetti kuitenkin rakentuu myös valikoiduissa ristiriidoissa kollektiivisen kokemuksen kanssa. Valtavirrasta lähtökohtaisesti poikkeavan homoseksuaalisuuden kohdalla esiin nousee usein se, miten muistelijat ovat torjuneet paikallisen tai koko suomalaisen yhteisön heteromuotin. Erityisesti miespuoliset vastaajat ovat rakentaneet omaa maskuliinisuuttaan haastavassa vuoropuhelussa yhteiskunnan miehuuskäsityksen kanssa. Vastakkainasettelu ei kuitenkaan rajoitu vähemmistö-enemmistöakselille, vaan tärkeä osa yksilöllistä identiteettiä on myös neuvottelu kollektiivisen vähemmistöidentiteetin piirteiden kanssa. Sateenkaariyhteisön sisäisiä rajanvetoja ilmentää esimerkiksi Sateenkaarinuorena-kyselyn muistelija, joka kertoo lapsuuden ja nuoruuden kokemuksistaan homoseksuaalina, mutta torjuu sateenkaarinuorisanan.

Aineistossa nousee esiin muistelijoiden tapa jäsentää menneisyyttä modernien käsitteiden ja yhteisön ymmärryksen kautta. He myös tuovat esiin mielipiteitään ajankohtaisesta politiikasta, kuten tasa-arvoisen avioliittolain ympärillä pyörineestä keskustelusta. Jää vaikutelma, että muistitietokeruisiin ja haastatteluihin osallistumisen taustalla on paitsi halu tallettaa omaa henkilökohtaista ja yhteisön kokemushistoriaa, myös tarve taata tasa-arvon toteutuminen ja sateenkaariyhteisön oikeuksien säilyminen. Sateenkaarihistoriaa voisi siis olla mielekästä tutkia laajemmin kollektiivisen muistin ja historiatietoisuuden avulla, mikä tämän tutkimuksen rajoissa ei ollut mahdollista.

Tutkimuksen keskiössä on homoseksuaalisuuden kulttuurista asemaa ravistelleen murroksen keskellä elänyt sukupolvi. *Homoseksuaalisuus*-kyselyn vanhempi muistitieto taustoittaa heidän vanhempinsa ikäpolven ajatusmaailmaa, joka loi puitteet ja tarpeen seksuaalisuuden piilottelulle sekä aihepiiriin liittyvälle kulttuuriselle hiljaisuudelle. Sotien jälkeisen sukupolven kokemusten kerääminen ja niistä kirjoittaminen on erityisen tärkeää nyt, kun se on vielä laajassa skaalassa mahdollista. Kollektiivinen homoseksuaalisuudesta vaikeneminen tarkoittaa, että aikalaiskuvauksia on säilynyt verrattain vähän – mutta elossa on yhä ihmisiä, joilta tietoa ja kokemuksia voidaan kerätä retrospektiivisesti.

Tämän tutkimuksen aineistossa nousi esiin sellaisia aiheita, joita suomalaisessa historiantutkimuksessa ei ole vielä juurikaan tutkittu muistitiedon avulla, kuten kokemukset henkilökohtaisesta taistelusta aidsin kanssa ja sen luoman pelon ilmapiirin keskellä elämisestä, sekä nuoruusiän turvattomista suhteista. Erityisesti homoseksuaalien oman yhteisön sisällä tapahtuneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä, nuorten kokemasta turvattomuudesta ja pedofiiliasta on kirjoitettu vähän. Merkittävä osa aiheeseen liittyvästä vanhemmasta tutkimuksesta on - hyvästä syystä - keskittynyt todistamaan sitä, että vastoin valtakulttuurin syrjivää narratiivia homoseksuaalisuus ei ole lähtökohtaisesti yhteydessä pedofiliaan. Kenties nyt, kun seksuaalivähemmistöjen asema on vakiintunut ja laillinen tasa-arvo on pääasiassa saavutettu, myös sateenkaariyhteisön sisäisiä ongelmia voidaan viimein käsitellä ilman pelkoa koko yhteisön saattamisesta huonoon valoon ja leimaamisesta hyväksikäyttäjiksi tai pedofiileiksi.

Olen tutkimusta tehdessäni joutunut pohtimaan haasteita paikallisvähemmistöjä ja henkilökohtaisia, sensitiivisiä aiheita käsittelevän muistitietohistorian kirjoittamisessa. Keskeinen kysymys on, miten sensitiivisten aiheiden käsittelyssä voidaan tasapainottaa keskenään yksilön suojaaminen ja todenmukaisen tiedon tuottaminen. Nämä haasteet nousivat esiin erityisesti Juhan hyväksikäyttökokemusten kohdalla, joita en voinut käsitellä kokonaisuudessaan ilman, että mahdollistaisin pienissä piireissä toimineiden ihmisten tunnistamisen. Pyrkimys varovaisuuteen lienee osaltaan syynä siihen, että erityisesti henkilökohtaisiin kokemuksiin liittyvää muisteluaineistoa on vähän ja teema on jäänyt historiantutkimuksessa pimentoon. Aihetta sivuttiin tiivistämässäni *Historiallisessa Aikakauskirjassa* käydyssä keskustelussa, mutta vuoropuhelu muistelijoiden yksityisyyden suojelemisen ja tutkimustiedon jakamisen välillä jatkuu. On mahdollista, että merkittävä osa nykypäivänä kerätystä sensitiivisestä muistitiedosta on kokonaisvaltaisesti hyödynnettävissä vasta vuosikymmenien päästä, kun asianosaiset ovat menehtyneet.

Homoseksuaalisuus nousi tutkimuksessa käsiteltynä aikakautena pimennosta mediapyörytykseen ja yleiseen tietouteen. Nykypäivän ihmiselle ajatus homoseksuaalisuudesta ei ole enää samalla tavalla vieras, ja aiheeseen liittynyt monitahoinen hiljaisuus on merkittävässä määrin purkautunut. Joistakin asioista – esimerkiksi aids-stigmasta ja hyväksikäytöstä - kuitenkin vaietaan edelleen, niin sateenkaariyhteisössä kuin historiantutkimuksessa. Hiljaisuus ei tarkoita, etteivätkö aiheet kiinnostaisi; esimerkiksi tämä tutkimus laajeni tarkastelemaan aids-kokemuksia Juhan suoran toiveen myötä, ilmentäen sekä muistelijan että tutkijan halua käsitellä asiaa. Kenties kyse onkin siitä, että aikakautena kasvaneet homoseksuaalit alkavat itse olla valmiita käsittelemään vaikeita kokemuksiaan. Aids-stigma on vähentynyt ja monet hyväksikäyttäjinä toimineet vanhemmat homoseksuaalit menehtyneet. Tutkijoiden tehtäväksi jää tällöin kääntää katseensa kohti hiljaisuutta ja kysyä: mitä te haluatte meille kertoa?

Lähteet

Julkaisematon haastattelu- ja muistitietoaineisto

”Juha”, synt. 1960-luvulla. Haast. Anni Kortetjärvi 20.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

”Hannu”, synt. 1940–1950-lukujen vaihteessa. Haast. Anni Kortetjärvi 21.2.2020. Äänite tekijän hallussa.

Julkaisematon kirjallinen alkuperäisaineisto

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kansanrunousarkisto (SKS KRA)

- Homoseksuaalisuus-kysely 1993.
- Sateenkaarinuorena nyt ja ennen. Keruu 2014.

Mummolaakso ry

- Mummolaakson kirjoituskilpailu 2018.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Numminen, Juha & Klemola, Matti: Homoseksuaalipesä Helsingissä. *Ilta-Sanomat* 185/1966, 10.8.1966.

Seta (lehti), 6/1981, 34.

Lähdejulkaisut

Laki luvottomasta sekaannuksesta ja muusta haureudesta. Rikoslaki 20:12,1 1889/189.

Valtiopäiväasiakirjat

- Kansanedustaja Riitta Jouppilan suullinen kysymys 8.1.1987, PTK 135/1987 vp.
- Kansanedustaja Esko Almgrenin suullinen kysymys 29.1.1987, PTK 149/1987 vp.

Kirjallisuus

Kinnunen, Tommi: *Neljäntienristeys*. WSOY, EU, 2014.

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Sirkka: *Historiaton sukupolvi? Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki, 1998.

Ewing, Christopher: The Trials of John Stamford: Gay Travel, Sexual Harm, and Spartacus International Gay Guide. *Rethinking History* (29) 3/2025, 509–536.

- Freund, Kurt; Watson, Robin & Rienzo, Douglas: Heterosexuality, homosexuality, and erotic age preference. *The Journal of Sex Research* (26) 1/1989, 107–117.
- Grönfors, Martti: Homoseksuaaliset ihmiset vähemmistönä. *Rakkauden monet kasvot: homoseksuaalisesta rakkaudesta, ihmisoikeuksista ja vapautumisesta*. Toim. Martti Grönfors, Kai Sievers & Olli Stålström. Weilin+Göös, Espoo, 1984, 206–226.
- Haasio, Ari & Mattila, Markku: *Suomalaisen seksin historia*. Avain, Helsinki, 2023.
- Hagman, Sandra: *Seitsemän kummaa veljestä: Kertomuksia suomalaisen homoseksuaalisuuden historiasta*. Gaudeamus, Helsinki, 2016.
- Jokinen, Arto: *Panssaroitu maskuliinisuus: mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere University Press, Tampere, 2000.
- Juvonen, Tuula: Historiantutkimusta toisin katsoen. *Historiallinen Aikakauskirja* (119) 1/2021, 66–76.
- Juvonen, Tuula: *Kaapista kaapin päälle: homoseksuaaliset ihmiset ja heidän oikeutensa edustuksellisessa politiikassa*. Vastapaino, Tampere, 2015.
- Juvonen, Tuula: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Vastapaino, Tampere, 2002.
- Juvonen, Tuula & Taavetti, Riikka: Queernäkökulmia muistitietotutkimukseen. *Muistitietotutkimuksen paikka: teorit, käytännöt ja muutos*. Toim. Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. Hansaprint Oy, Turenki, 2022, 392–412.
- Kaartinen, Marjo: Kuiskauksia, äänettömyyksiä, vaientamisia – retkiä hiljaisuuksien kulttuurihistoriaan. Hiljaisuuden kulttuurihistoria. Toim. Marjo Kaartinen. Kulttuurihistoria 12, Turun yliopisto, Turku 2015, 7–20.
- Kalela, Jorma: Muistitiedon näkökulma historiaan. *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2006, 67–92.
- Kekki, Lasse: Pervon puolustus. *Kulttuurintutkimus* (23) 3/2006, 3–18.
- Kokko, Marja: Henkilötiedot historiantutkijan työprosessissa. *Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lindman, Anu Koskivirta & Jari Eilola. Gaudeamus, Helsinki, 2017a, 71–73.
- Kokko, Marja: Henkilötiedot ja tieteellinen tutkimustoiminta. *Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lindman, Anu Koskivirta & Jari Eilola. Gaudeamus, Helsinki, 2017b, 48–49.
- Kortetjärvi, Anni: *Katseilta piilossa, lehtien sivuilla: Homoseksuaalien seuranhaku ja heistä käyty keskustelu 1950–1960-lukujen suomalaiskaupungeissa*. Suomen historian kandidaatintutkielma. Turun yliopisto 2019.

- Koskinen, Niklas: *Pinkki jäänsärkijä: Psyke ry ja suomalaisen sateenkaariliikkeen synty 1968–1971*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2023.
- Leskelä-Kärki, Maarit: Mihin menneitä elämiä käytämme? *Historiallinen Aikakauskirja* (120) 2/2022, 222–224.
- Löfström, Jan: *Sukupuoliero agraarikulttuurissa: "se nyt vaan on semmonen"*. SKS, Helsinki, 1999.
- Mustola, Kati: Homoseksuaalisuus ja sota. Kahden veteraanin tarinat. *Ihminen sodassa: Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Toim. Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki. Minerva, Jyväskylä, 2006, 171–189.
- Månsson, Ulf: Synti, rikos ihmisoikeus – oikeustaistelun historiaa ja nykypäivää. *Rakkauden monet kasvot: homoseksuaalisesta rakkaudesta, ihmisoikeuksista ja vapautumisesta*. Toim. Martti Grönfors, Kai Sievers & Olli Stålström. Weilin+Göös, Espoo, 1984, 331–357.
- Nikkanen, Hanna & Järvi, Antti: *Karanteeni: kuinka aids saapui Suomeen*. Siltala, Helsinki, 2014.
- Peake, Rose-Marie & Hilpinen, Saara: Kohti sateenkaarisensitiivistä käännettä Suomen historian tutkimuksessa. *Historiallinen Aikakauskirja* (120) 1/2022, 2022a, 98–102.
- Peake, Rose-Marie & Hilpinen, Saara: Kuinka nähdä ja puhua seksuaalisuuden, sukupuolen ja suhteiden moninaisuudesta historiassa? Kaksi 1800-luvun esimerkkiä arkistosta. *Historiallinen Aikakauskirja* (120) 3/2022, 2022b, 289–303.
- Portelli, Alessandro: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki, 2006.
- Ross, W. Michael: Mitä homoseksuaalisuus on – tieteellisiä näkökantoja. *Rakkauden monet kasvot: homoseksuaalisesta rakkaudesta, ihmisoikeuksista ja vapautumisesta*. Toim. Martti Grönfors, Kai Sievers & Olli Stålström. Weilin+Göös, Espoo, 1984, 161–190.
- Salasuo, Mikko: Tutkijat vastentahtoisten informanttien jäljillä. *Salattu, hävetty, vaiettu: Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Toim. Antti Häkkinen ja Mikko Salasuo. Vastapaino, Tampere, 2015.
- Sorainen, Antu: *Rikollisia sattumalta? Naisten keskinäistä haureutta koskevat oikeudenkäynnit 1950-luvun Itä-Suomessa*. Yliopistopaino, Helsinki, 2005.
- Stålström, Olli: *Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu*. Lääketieteen sosiologian väitöskirja. Kuopion yliopisto 1997.

- Stålström, Olli: Homoseksuaalisuuden sairausleiman synty ja sen psykoanalyttiset tulkinnat. *Terveysten lähteillä: länsimaisten terveystieteiden kulttuurihistoriaa*. Toim. Timo Joutsivuo ja Heikki Mikkeli. Suomen historiallinen seura, Helsinki, 1995, 373–401.
- Stålström, Olli & Ross, W. Michael: Ihmissuhteet, elämäntavat ja identiteetit. *Rakkauden monet kasvot: homoseksuaalisesta rakkaudesta, ihmisoikeuksista ja vapautumisesta*. Toim. Martti Grönfors, Kai Sievers & Olli Stålström. Weilin+Göös, Espoo, 1984, 38–83.
- Taavetti, Riikka; Hafsteinsdóttir, Hafdís Erla & Koivunen, Anu: *Queer Memory. Memory Studies in the Nordic Countries: A Handbook*. Toim. Gunnthórunn Gudmundsdóttir ja Ulla Savolainen. Brill, Leiden/Boston, 2025.
- Taavetti, Riikka: Queer-historian avoimet menneisyydet. *Menneet tulevaisuudet: Ajankohta, poliittisen historian vuosikirja 2018*. Toim. Elina Hakoniemi, Ilkka Kärrylä, Kristiina Silvan ja Riikka Taavetti. Helsingin yliopisto, Helsinki, 2018, 95–125.
- Taavetti, Riikka & Lehtonen, Jukka: Metodologisia ja eettisiä kysymyksiä sateenkaarinuorten etnografisessa ja osallistavassa tutkimuksessa. *Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä?* Toim. Päivi Honkatukia ja Tomi Kiilakoski. Vastapaino, Tampere, 2018, 274–290.
- Teräs, Kari: Muistelmateokset, omaelämäkerrat ja suullinen historia. *Jäljillä. Kirjoituksia historian ongelmista osa II*. Toim. Pauli Kettunen, Auli Kultanen ja Timo Soikkanen. Poliittisen historian laitos ja Kirja-Aurora, Turku, 2000.
- Watt, Gordon & Markwell, Kevin: *Gay Tourism: Culture and Context*. Routledge, New York, (2006) 2014.

Liitteet

Liite 1. Muistelijoiden tiedot

Haastattelut

”Hannu” (H), mies, s. 1940–1950-lukujen vaihteessa

Tyyppi: haastattelu kasvokkain, äänite tekijän hallussa

Haastattelun kesto: 80 minuuttia

Haastattelija: Anni Kortetjärvi (A)

”Juha” (J), mies, s. 1960-luvulla

Tyyppi: haastattelu kasvokkain, äänite tekijän hallussa

Haastattelun kesto: 79 minuuttia

Haastattelija: Anni Kortetjärvi (A)

Homoseksuaalisuus-kysely, 1993

Säilyttäjä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Muistelijoina: 10 (koko kyselyssä vastaajia 100)

Kyselyn laatija: Jan Löfström

Alaviitteissä viitattu vastaajan ensimmäisen sivun numerolla (sulkeissa)

9–9 (9): mies, s. 1946

13–14 (13): nainen, s. 1921

50–53 (50): nainen, s. 1923

54–54 (54): mies, s. 1946

76–77 (76): mies, s. 1927

132–132 (132): nainen, s. 1929

154–154 (154): nainen, s. 1918

191–191 (191): nainen, s. 1922

199–200 (199): mies, s. 1924

223–223 (223): nainen, s. 1936

Sateenkaari nuorena nyt ja ennen -kysely, 2014

Säilyttäjä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Muistelijoina: 10 (koko kyselyssä vastaajia 140)

Kyselyn laatija: Riikka Taavetti (Nuorisotutkimusseura, Seta ja SKS)

Alaviitteissä viitattu vastaajan järjestysnumerolla (sulkeissa), jos numero puuttuu viitattu ensimmäisen sivun numerolla (sulkeissa)

208–209 (1): nainen, s. 1969

210 (2): mies, s. 1962

241–242 (21): sukupuoli ja syntymäaika ei tiedossa

251–253 (23): mies, s. 1963

291 (44): mies, s. 1960-luvulla

294–295 (46): mies, s. 1953

300–301 (50): mies, s. 1968

328–329 (56): nainen, s. noin 1940

374 (71): nainen, s. 1957

391–392 (391, järjestysnumero puuttuu): sukupuoli ei tiedossa, s. 1963

Mummolaakson kirjoituskilpailu 2018

Säilyttäjä: Mummolaakso ry

Muistelijoina: 1

Nimimerkki: Lizaki, nainen, syntynyt 1940–1950-lukujen vaihteessa

Teksti: Yö ilman sydäntä

Liite 2. Homoseksuaalipesä Helsingissä, Ilta-Sanomat 10.8.1966

Vakuutusyhtiöt pelkäävät koko alan kohtaloa

ILTA-SANOMAT

SIVU 16

N:o 185 — 1966

KESKIVIKKONA ELOKUUN 10. PÄÄ

30 p. (sis. luvv)

HOMOSEKSSUAALI- PESÄ HELSINGISSÄ

● Homoseksuaalisten aineiden toiminta on viime aikoina tullut yhä näkyvämmäksi Suomessa, käy ilmi Ilta-Sanomien hankkimista tiedoista.

● IS tutustui erään helsinkiläisten homoseksuaalisten lukikohtanaan pitämien huoneiston elämään, jolloin voitiin todeta kyseisten piirien voimakas mielenkiinto mm. armeijaa kohtaan. Tuliinjalla ovat erityisesti varusmiehet, mutta myös upseeri- ja ali-upseerit kiinnostavat.

● Poliisi aloitti eilen IS:lta saamansa aineiston pohjalta tutkimukset Helsingissä.

● Kertomus homoseksuaalisten pesästä keski-aikeamilla.

VARJOSTAJA

Tämä nainen on poliisi. Hän varjostaa kahta miestä, jotka kulkevat mitään aavistamatta pitkin Vallilan katua Helsingissä. Nainen kuuluu etsiväryhmään, joka tutkii tänään IS:n keski-aikeamilla paljastettua homoseksuaalijuttua.

Kuvat: Lasse Holmström

VARJOSTETTU

Tämä mies on yksi "pesän" vierailija. Hän on poltunut siellä tietämättä poliiseista, kamerasta.

Kuva 1 Homoseksuaalipesä Helsingissä, Ilta-Sanomat 10.8.1966.